

STAMPFEL-FÉLE
TUDOMÁNYOS ZSEB-KÖNYVTÁR.

21.

NEMZETKÖZI JOG.

ÍRTA

DR GRATZ GUSZTÁV.

POZSONY. 1899. BUDAPEST.

STAMPFEL KÁROLY KIADÁSA.

TARTALOM

Általános rész

I. Nemzetközi államjog.	Lap 3—8
A) A nemzetközi államjog alanyai	8—14
B) Békejog:	
1. Nemzetközi személyi jogok .	14—19
2. Nemzetközi dologi jogok .	19—23
3. Nemzetközi kötelmi jog	23—30
C) Követségi jog	30—43
D) Harczjog:	
1. Nemzetközi vizsályok	43—48
2. A hadviselő felekre vonatkozó szabályok	48—62
3. A hadviselő felek és semlegesek jogviszonyai	62—64
II. Nemzetközi magánjog. .	64—70
III. Nemzetközi büntetőjog. .	71—78

A tudományos—Zsebkönyvtár jog- és államtudományi csoportjából eddig megjelent:

8. Római jog. I. Constitutiók. Írta Dr. Bozóky Alajos.
9. Római jog. II. Pandeisták. Írta Dr. Bozóky Alajos.
10. Katholikus Egyházjog. Írta Dr. Bozóky Alajos.
11. Nemzetközi jog. Írta Dr. Gratz Gusztáv.

Követni fogják:

Nemzet	Észjog,	Nagy	közyog,	Magyar	magánjog,
Statiztika,	zet	gazdaságtan,	Pénzügyi	jog,	Pénzügytan,
Egyházjog, stb.		Politika,	Alkotmánytan,		Protesztáns

Eder István könyvnyomdája Pozsonyban.

Általános rész.

1. §. Mi a nemzetközi jog? Nemzetközi jognak nevezzük azon jogszabályok összességét, melyek különböző független államoknak és különböző államok területén élő magánosoknak egymásközi jogviszonyait szabályozzák.

A nemzetközi jog a jog minden más ágától egy lényeges pontban különbözik. Mivel ugyanis a független államoknak fogalmához tartozik, hogy felettük semmiféle kényszerhatalom nem állhat, nem létezik sem oly törvényhozó testület, mely különböző államok részére kötelező jogszabályokat alkothatna, sem oly bírói hatóság, mely a jogszabályok megsértését sikeresen megtorolhatná, sem oly végrehajtó közeg, mely a jogszabályoknak vagy bírói ítéleteknek esetleg kényszerhatalommal is érvényt szerezhetne. Daczára ennek azonban a nemzetközi jog valóságos jogszabályokat tartalmaz, s ezeknek betartása minden állam kötelessége, mivel bizonyos jogrend az államok közt elkerülhetlenül szükséges és mivel e jogrend megóvása minden nemzetnek egyaránt fontos érdekét képezi. Ezenfelül a nemzetközi jogszabályok megsértése más államok részéről megtorlást is vonhatna maga után.

2. §. A nemzetközi jog forrásai. Minden jog eredeti forrása a közfelfogás, a mely bizonyos dolgokat megengedetteknek, másokat tiltottaknak tart. Ez a közfelfogás eleinte csak a szokásban, gyakorlatban nyilvánul, később azonban rendszeren írott jogszabályokba lesz lefektetve. Ez írott jogszabályok ugyan szintén a közfelfogás eredményei, de mihelyt létrejöttek és a meddig léteznek függetlenek »őlo. A nemzetközi jognak úgy a szokásjog, mint az

írásba foglalt jog forrásait képezik. Az írott jogforrások közt a nemzetközi jogban a szerződések a legfontosabbak, mert az államok egymás közti viszonyaikra vonatkozólag leggyakrabban ilyenekben szokták saját akarataikat megkötni. Előfordulhatnak azonban nemzetközi jogszabályok közönséges törvényekben is.

Megismerhetjük ennél fogva a nemzetközi jogot egyfelől a nemzetközi viszonyok történetéből és a nemzetközi jog irodalmából, mivel ezek adnak felvilágosítást a nemzeteknek egymásközti viszonyaikra vonatkozó közfelfogására nézve, és másfelől az államszerződésekben, nemzetközi viszonyokra vonatkozó államnyilatkozatokban, törvényekben és nemzetközi választott bíróságok ítéleteiben lefektetett írott jogszabályokból. Az ezekben foglalt jogszabályok, ha az összes államokra vonatkoznak, az egyetemes nemzetközi jognak, ellenkező esetben a partikuláris nemzetközi jognak forrásait képezik.

A nemzetközi jog kodifikációjának kérdésével a szaktudósok egy évszázad óta folyton foglalkoznak. Legújabbán érdemet szerzett magának e kérdés megoldásának előkészítése körül a genfi „Institut de droit international”.

3. §. A nemzetközi jog fejlődése. Nemzetközi jog tulajdonképen mindig létezett, mióta nemzetek léteznek, mert ezek egymás közti viszonyainak elintézésére mindig kellett bizonyos közfelfogásnak megnyilatkoznia. Az ókori népek nemzetközi jogfelfogása azonban alig mutat fel valami hasonlatosságot a mai nemzetközi joggal. Ma a népek barátságos viszonyban élnek egymással és ez az állapot csak különös okok következtében változik meg koronként, a régiek ellenben minden idegen népet ellenségnek tartottak, hacsak különös okok, — baráti szerződések vagy szövetségek — nem változ-

tatták meg e felfogást időről-időre bizonyos népekre vonatkozólag. Ez okból az ókor nemzetközi jogi felfogása merőben különbözik a mai felfogástól.

A modern értelemben vett nemzetközi jognak a kereszténység elterjedése egyengette útját, nem annyira az által, hogy a szeretet elvét hirdette a nemzeteknek egymáshoz való viszonyában is, mint inkább az által, hogy egy tágabb egységben — az egyházban — foglalta össze úgyszólván az összes művelt nemzeteket. Az egyházon kívül állókkal szemben még mindig a régi felfogás uralkodott, mely szerint minden idegen ellenségnek tekintendő, az egyházon belül azonban az egyes nemzetek igyekeztek egyetértőleg eljárni és nemzetközi viszályok alkalmából bizonyos általános elveket fogadtak el irányadókul, sőt voltak esetek, a mikor az egyház feje biróilag döntött el nemzetközi vitás kérdéseket. De mivel itt úgyszólván csak egy nagyobb köziiiten belöli jogviszonyokról volt szó, tulajdonképeni nemzetközi jogról csak abban az időben szólhatunk, a mikor a nemzetek — különösen a reformáció után — függetlenítették magukat a pápai befolyástól, a nélkül hogy a baráti viszony egymás közti érintkezéseikben megszűnt volna.

Nagyobb erővel a nemzetközi jog csak a harntinczéves háború után kezdett fejlődni. A westpháli békekötés, a melylyel ez a háború 1648 ban véget ért, hozta létre az első szerződést, a melyben több állam egymáshoz való viszonyát állandóbb alapokon igyekezett rendezni. E békekötés óta tartanak az egyes államok állandó, rendes követeket a velük barátságos viszonyban élő államok uralkodóinak udvaránál, a ini a nemzetközi érintkezést könnyebbé s sűrűbbé tette és így gyökeresen megváltoztatta. A westpháli békekötést követte a hasonló békekötéseknek egész sorozata. Bár ezek nagyobbára csak a

tényleges viszonyokat rendezték az egyes államok közt, a nélkül hogy nemzetközi jogelveket állapítottak volna meg, azért mégis a nemzetközi jog szempontjából is nagy fontossággal bírnak, mert mindinkább meggyökerezteték azon felfogást, hogy nemzetközi jogkérdéseknek barátságos megegyezés útján való rendezése lehetséges.

Új korszakot nyit a nemzetközi jog terén a bécsi kongresszus, a mely nem szorítkozott az államok közt fennforgó tényleges kérdések rendezésére, de egyfelől irányelveket is fektetett le a nemzetek közötti érintkezés tekintetében, — a midőn pl. a diplomatai képviselők rangfokozatát állapította meg, — másfelől pedig valóságos nemzetközi jogszabályokat alkotott, a midőn a több államhoz tartozó folyókon való hajózást szabályozta, a rabszolga-kereskedést eltiltotta stb. A bécsi kongresszus óta számos, nemzetközi jogelveket tartalmazó szerződés jött létre. Ezek közt legfontosabbak az 1856-diki párizsi declaráció, az 1864-diki genfi conventió, az 1868-ban kötött pétervári conventió stb. E szerződések tartalmával annak idején bővebben fogunk foglalkozni.

4. §. A nemzetközi jog irodalmának története.

A modern értelemben vett nemzetközi jog irodalmának művelése a XII. század közepén egyszerre indult meg Spanyolországban és Németországban, még pedig két egészen különböző okból és két egészen különböző irányban. A spanyol írók nemzetközi jogelvekkel igyekeztek igazolni azt a barbár bánásmódot, a melyben a spanyolok Amerika felfedezése után az ott talált bennszülötteket részécsítették, a német Írók pedig ugyanakkor a reformáció következtében megindult szabadabb gondolkozásmód hatása alatt felvilágosult módon fejtegették a háborújog elméletét.

Valamint azonban a nemzetközi jogelvek az államok egymáshoz való viszonyában csak a harminczéves háború után kezdenek szélesebb körben érvényesülni, úgy a nemzetközi jog irodalma terén is ez a háború hozta létre az első nagyobb szabású munkát. Ez a munka Grotius Hugónak „A háború és béke jogáról“ írt műve (De iure belli ac pacis) a mely 1625-ben jelent meg s melynek szerzője kimutatja, hogy léteznek oly jogi szabályok, a melyeket a népeknek még háború esetében is be kell tartaniok.

Grotius után a nemzetközi jog művelői két különböző irányban haladtak tovább. Az egyik irány követői, — Puffendorf, Thomasius, Wolff, Vattel és mások, — a nemzetközi jogot a természeti állapotra, vagy épen az isteni akaratra vezették vissza és úgy állították oda, a milyennek elvont okoskodások alapján lennie kellene. Ellenben a másik irány hívei, — Moser, Martens György Frigyes, Kleber, Wheaton, Phillimore, Martens Frigyes s mások, — a nemzetek közt fennálló szerződésekből konstruálták a nemzetközi jogot, úgy a mint az érvényben van. Az első irány követői képezik a természetjogi iskolát, a másik irány hívei a tételes iskolát.

A nemzetközi jog újabb művelői közül különösen kiemelendő Bluntschli J. C. heidelbergi jogtanár, ki egyik munkájában (Das moderné Völkerrecht dér civilisierten Staaten als Rechtsbuch dargestellt) a nemzetközi jog kodifikációját kísérli meg.

Magyar írók közül rendszeres nemzetközi jogot írt Apáthy István és Kiss István. A nemzetközi jog egyes kérdéseit tárgyalták Fáik Miksa (A menedékjog a nemzetközi jog alapelveiből származtatva), Biermann Mihály (A honossági elv a nemzetközi magánjogban), Csarada (A tengeri zsák-

mányjog elvei a háborúban) s mások. Legújában Somló Bódog „A nemzetközi jog bölcséletének alapelvei“ című munkájában igen érdekesen alkalmazza Pikler Gyula budapesti jogtanárnak belátási elméletét a nemzetközi jogra.

5. §. A nemzetközi jog felosztása. A nemzetközi jogot három főrésze oszthatjuk: nemzetközi államjogra, nemzetközi magánjogra és nemzetközi büntetőjogra. Nekünk különösen a nemzetközi államjoggal kell foglalkoznunk, de tárgyalni fogjuk a nemzetközi magánjog és a nemzetközi büntetőjog alapelveit is.

A nemzetközi államjogot három részre szokták osztani: békejogra, követségi jogra és harczjogra. A békejogba tartoznak azok a jogszabályok, a melyek az államoknak egymáshoz való békés viszonyát szabályozzák; a követségi jog, — mely különben a békejognak csak egy része és csak kiváló fontosságánál fogva szokott külön tárgyalatni, — a nemzeteknek egymás közti diplomatiái érintkezésére vonatkozó jogszabályokat tartalmazza; a harczjog pedig magában foglalja azon nemzetközi jogelveket, a melyek háborús állapotban jutnak érvényre. Mielőtt azonban a nemzetközi államjog egyes részeinek ismertetésére térnénk, tárgyalnunk kell a nemzetközi államjog alanyairól szóló tanokat.

KÜLÖNÖS KÉSZ.

I. Nemzetközi államjog.

A) A nemzetközi államjog alanyai.

6. §. Az államok. A nemzetközi államjog közvetlen alanyai csak független, civilizált népek vagy államok lehetnek.

A művelődés alantas fokán álló népeket nem szokták nemzetközi jogalanyoknak tekinteni, mert a nemzetközi jog szabályai a kölcsönös elismerésre vannak fektetve, műveletlen vagy éppen vad népek pedig a nemzetközi jognak még alaptételeit sem tartják szem előtt. Sem az uralkodók, sem a magánszemélyek, sem a nemzetközi forgalomban szereplő testületek nem közvetlen alanyai a nemzetközi államjognak, bár vannak tudósok, kik az uralkodókat ide sorozzák. Ez azonban tévedésen alapszik, mert az uralkodók csak mint államaik képviselői bírnak bizonyos különös jogokkal, önálló nemzetközi jogaik nincsenek. Ugyanez áll a követekre nézve is. A magánszemélyek és testületek ugyan szintén a nemzetközi jog oltalma alatt állanak, de csak mint valamely állam tagjai vagy védenczei, és nem mint önálló, közvetlen jogalanyok.

Államnak nevezzük az emberek egy bizonyos sokaságának állandó területen és állandó főhatalom alatt való egyesülését közös jogaik és érdekeik biztosítása céljából. Az állam ezen közjogi fogalma azonban nem esik teljesen össze az állam nemzetközi jogi fogalmával. Hogy valamely állam nemzetközi jogalany legyen, más államokkal szemben önálló egységet kell képeznie, mert pl. államkapcsolatokban az egyes államok gyakran önálló nemzetközi jogalanyisággal nem bírnak, mint ezt a következő szakaszban látni fogjuk, míg viszont vannak oly közjogilag államnak el nem ismert közületek is, (pl. egyes néptörzsek), melyek mint nemzetközi jogalanyok szerepelnek vagy legalább is ezekkel hasonló elbánásban részesülnek.

7. §. Állam kapcsolatok. Az államok mint nemzetközi jogalanyok két fontos csoportra oszlanak, egyszerű államokra és összetett államokra vagy államkapcsolatokra.

Az egyszerű államok belügyeikben ép úgy, mint más államokkal szemben önálló, egységes, szerves egészet képeznek.

Összetett államnak vagy államkapcsolatnak nevezzük több független államnak állandó összeköttetését bizonyos közös érdekek megvalósítása céljából. Az államkapcsolatok nem tévesztendőek össze a közönséges nemzetközi szövetségekkel, mert ezektől két lényeges pontban különböznek: először abban, hogy állandó jellegűek, és másodsor abban, hogy a közös ügyekre nézve közös szerveik is vannak. Az államkapcsolatoknak több nemét ismerjük:

1. Az államszövetség az egyes szövetkezett államoknak jogalanyiságát más államokkal szemben nem zárja ki s jogaikat csak bizonyos közös érdekű ügyekben korlátozza. Az államszövetséget képező államoktól tehát sem a követküldési jog, sem a jog önálló nemzetközi szerződésekre kötésére meg nem tagadható, feltéve, hogy e szerződések tartalma nem ellenkezik az egész szövetség érdekeivel. Ily viszonyban állottak egymáshoz 1866-ig a németországi államok, sőt a német birodalom mai szervezete is sokat megtartott az államszövetség jellegéből.

2. A personálunió akkor jön létre, ha több állam felett állandóan ugyanaz az államfő uralkodik, bár különben a két állam semmiféle kötelék által nincs egymáshoz fűzve és közös szerveket el nem ismer. Ily viszonyban állt egymással régebben Angolország és Hannover (1837-ig), vagy Németalföld és Luxemburg (1890-ig). A nemzetközi jog szempontjából a personálunióban álló államok külön jogalanyoknak vétetnek.

3. A reálunióban nemcsak az államfő személye közös, de bizonyos fontos ügycsoportok (p. kitlügy, hadügy) is közösen és közös szervek által intéztetnek. Az ily viszonyban élő államok belviszonyaik tekin-

tétében teljesen önállóak, más államokkal szemben azonban csak együttesen képeznek jogalanyt. Ilyen viszonyban állanak egymáshoz Svéd- és Norvégország, vagy Ausztria és Magyarország. A reálunió nem zárja ki, hogy tagjai autonóm ügyeire vonatkozólag önállóan is köthessenek szerződéseket, így pl. Magyarország a nemzetközi magánjog és büntetőjog körébe tartozó viszonyokra vonatkozólag önállóan is szerződhetik, de a nemzetközi államjogba tartozó viszonyok tekintetében csak Ausztriával közösen járhat el.

4. A szövetséges állam több belügyeiben önálló államnak maradandó összeköttetése egy közös főhatalom alatt. A szövetséges államok kifelé egységet képeznek s csak összességükben vétetnek nemzetközi jogalanynak, belügyeikre nézve azonban többé-kevésbé függetlenek. Szövetséges állam pl. Svájc, az észak-amerikai Egyesült Államok, Brazília stb.

5. A gyarmatok az anyaállamhoz tartoznak és a nemzetközi jogban mint önálló jogalanyok nem szerepelnek, bár közjogilag esetleg önálló államot képeznek.

6. A félsouverain államok belügyeikben önállóak, külviszonyaik tekintetében azonban más államoknak vannak alávetve, mint pl. Egyiptom, Bolgárország stb.

8. §. Az államfők. Az államfők, mint fennebb láttuk, csak közvetve szerepelnek mint nemzetközi jogalanyok, a mennyiben ők az egyes államokat mintegy személyesítik, jogaik azonban a nemzetközi érintkezés terén kiváló fontossággal bírnak.

Az államfőkben a közjogi személy mindig megkülönböztetendő a magánszemélytől. Ez utóbbi minőségben minden államfő a közönséges törvények alatt áll, mint közjogi személy azonban minden uralkodó fontos jogokkal és kiváltságokkal bír.

A mi az uralkodóknak a nemzetközi viszonyokból folyó jogait illeti, ezek között első helyen áll a képviselteségi jog, a melynél fogva az uralkodó saját államát más államokkal szemben képviseli, még pedig vagy korlátlanul, vagy csak bizonyos feltételek inellett, a szerint a mint ezt a belső államjog megállapítja.

Egy másik fontos joga az uralkodóknak a területenkívüliség (extraterritorialitás), a melynél fogva minden uralkodó idegen területen is olyannak vétetik, mintha saját állama területén tartózkodnék. Ebből a jogból folyik, hogy az uralkodók az idegen államok sem rendőri, sem polgári, sem büntető jogszolgáltatásának nincsenek alávetve és hogy idegen államok területén személyi természetű adók és illetékek fizetése alól fel vannak mentve; de azért az uralkodók is tartoznak magukat a közbiztonság érdekében tett rendőri intézkedésekhez tartani, nem követhetnek el büntetteket és magántermészetű ügyekben más államok polgári jogszolgáltatásának is alá vannak vetve. Nem terjed ki továbbá a területenkívüliség a nem személyes természetű adókra s illetékekre sem (pl. a posta- s távirdadíjak, ingatlanok után fizetett adók stb.) Ha az uralkodók incognito tartózkodnak idegen állam területén, az extraterritorialitás jogával nem bírnak.

Az államfők továbbá igényt tarthatnak bizonyos tiszteleti jogokra és ezímezésekre. Elfogadott szokás szerint a pápát a „szentség“, a császárokat és királyokat a „felség“, a nagyhercegeket s a velők egvrangban lévő fejedelmeket (pl. a bolgár fejedelmet) a „királyi fenség“, a hercegeket és fejedelmeket pedig a „fenség“ cím illeti. Jogot tarthatnak továbbá az államfők arra is, hogy idegen államok területén bizonyos szertartásos fogadtatásokban részesüljenek (vendégjog). Az államfők különben ép úgy

mint az általuk képviselt államok egymásközt teljesen egyenjogúak.

Monarchiákban az államfő neje is osztozik az uralkodó címében, sőt az uralkodó család tagjai részére is bizonyos címek vannak megállapítva (pl. császári fenség, királyi fenség, fenség). Ezek a címek ugyan tulajdonképen az államjogba tartoznak, de nemzetközi jogilag is el vannak ismerve. Az uralkodó kiváltságai közül a családtagok a vendégjogot élvezik, a trónörökösöket még a területenkivüliség joga is megilleti. A nemzetközi udvariaság különben gyakran túlmegy e körön és oly jogokat is elismer, a melyek az elmélet szempontjából nem igazolhatók.

9. §. Magánszemélyek. A magánszemélyek szintén csak közvetve, — az által, hogy valamely államhoz tartoznak, — képezhetik a nemzetközi jog alanyait, az általános emberi jogok azonban közvetlenül is a nemzetközi jog oltalma alatt állnak. Ennélfogva pl. a nemzetek nem tűrik meg a rabszolgakereskedést és azt mindenütt üldözhetik és megakadályozhatják, saját területükön kívül is. Az államoknak e joga és kötelessége egy a bécsi kongresszuson 1815. február 7 én kelt deklaratióban van legelőször kimondva, de a rabszolgakereskedés tényleges megszüntetése későbbi időbe esik, sőt vannak még most is egyes országok, hol a rabszolgakereskedést titkon üzik. (Afrika keleti részei, Arábia stb.)

Az általános emberi jogokon kívül az egyesek csak valamely államhoz való tartozásuk révén bírhatnak a nemzetközi jogban elismert jogokkal. Mindenkinek kell valamely államhoz tartoznia, és ennek mindaddig tagja marad, míg valamely más állam kötelékébe nem lépett át. A pusztá távoliet nemzetközi szempontból senkinek állampolgárságát nem szünteti meg, még akkor sem, ha az illető állam

beltörvényei szerint a távoliét elegendő az állampolgárság elvesztésére.

Mivel az állampolgárság nem foszthatja meg az egyeseket azon velük született jogtól, hogy lakhelyüket szabadon választhatják, mindenkinek joga van, más államba kivándorolni, de a kivándorlottak kötelesek, államuk iránti kötelességeiket távozásuk után is teljesíteni. Egy állam sem tilthatja meg teljesen az idegenek bevándorlását, bár bizonyos föltételekbe kötheti azt. Az idegen állam a bevándorlottakat rendszerint teljesen egyenlő bánásmódban részesíti saját polgáraival, de viszont a bevándorlottak is kötelesek, azon állam rendőri és büntető törvényeihez alkalmazkodni, a melynek területén tartózkodnak. Személyes természetű adókat idegen országban senki sem tartozik fizetni és katonakötelezettséget sem kell vállalnia.

B) Békejog.

1. Nemzetközi személyi jogok.

10. §. A nemzetközi személyi jogok és a jog-egyenlőség elve. Minden államnak joga van arra, hogy mint önálló egész háborítatlanul létezhesék, hogy más államok is mint államot elismerjék és tiszteletben tartsák és hogy más államokkal szabadon érintkezésbe léphessen.

Az államok személyi jogaihoz tartozik az is, hogy tekintet nélkül nagyságukra vagy politikai jelentőségükre egymással jogilag egyenlőknek vétessenek. Ez a jogegyenlőség azonban csak az államok lényeges, lételükkel összefüggő, úgyszólván velük született személyi jogaira vonatkozik, nem pedig a szerzett jogokra is, és így egyáltalában nincs kizárva, hogy egyes államok a többi államokat különböző jogokban részesítsék. Nem ellenkezik a jogegyenlőséggel az a körülmény sem, hogy a nemzet-

közi jog az államokat bizonyos rangfokokba osztja, mi különben ma már kevés jelentőséggel bír. Általában véve azok az államok, a melyeknek fejei császári vagy királyi czímmel bírnak és a melyek elsőrangú követeket küldhetnek más államokba, rangban megelőzik a többi államokat. A félsoverain államokat rangban megelőzik azok az államok, a melyekkel szemben függőségi viszonyban vannak, más államokkal szemben azonban a félsoverain államok megtartják azt a rangot, mely őket különben megilleti. A rangfokozatra nézve két állam szerződésileg is létesíthet bizonyos megállapodásokat, de ezeknek hatálya csak a szerződő államokra szorítkozik.

11. §. Jog önállóságra és háborítatlan léteire.

Minden államnak joga van arra, hogy bizonyos meghatározott földterületet kizárólagos birtokában tartson, hogy magát az ellene intézett támadásokkal szemben megvédhesse és hogy belügyeinek intézési módját vagyis kormányformáját önállóan megállapíthassa.

Az államok területi jogából folyik, hogy egy államnak sincs joga, valamely másik állam területéből egyes részeket elszakítani, annak alattvalóit kívándorlásra vagy lázadásra ösztönözni és az idegen állam területén bármiféle hatalmat vagy erőszakos befolyást gyakorolni; sőt saját területükön sem tehetnek az államok olyasmit, mi más államok jogait sértené. Igv pl. nem szabad a más államok területén is keresztülfolyó vizek irányát megváltoztatni.

Az államok önfenntartási jogából folyik, hogy az államok megvédhetik magukat minden oly támadás ellen, mely őket lételükben fenyegetné, sőt az ily támadásokat meg is előzhetik. Ez az eset előfordul, ha pl. az államok szomszédjuk részéről nyilvánvaló ellenséges szándékot látnak és hadikészülődéseiről értesülnek.

Belső önállóságra való joguknál fogva az államok maguk állapíthatják meg kormányformájukat s alkotmányukat és ők jelölhetik ki azokat a szerveket is, a melyeknek joguk van, az állam nevében eljárni (uralkodók, miniszterek, stb.).

12. §. Jog elismertetésre, tiszteletre és kölcsönös érintkezésre. Az állam más államoktól nemcsak azt követelheti, hogy őt léteiben és önállóságában ne háborítsák, de azt is, hogy mint államot elismerjék és tiszteletben tartsák. Ezért nem szabad egyik állammal szemben sem megvető magaviseletét tanúsítani.

Minden államnak joga van továbbá arra, hogy más államokkal érintkezhessék. Az egyes államok ugyan tetszésük szerint korlátozhatják az idegenek beözönlését és a szabad forgalmat, de csak amennyiben ez intézkedéseik a forgalmat teljesen lehetetlenné nem teszik és a többi államok léteit fenyegető módon nem veszélyeztetik. Az államoknak azonban csak a jogos forgalmat kell megengedniök, mert jog a jogtalanságra nem létezik, így pl. a rabszoigakereskedés a nemzetközi jog szerint is tiltott neme a forgalomnak. A kölcsönös érintkezésre való jogból folyik az államoknak az a kötelessége is, hogy idegen állampolgárokat befogadjanak.

13. §. Az állam személyi jogainak korlátozása. Mivel a jogoknak általában kötelességek felelnek meg, ennél fogva azt, a mit az államok a többi államok részéről követelhetnek, egyúttal ők is kötelesek betartani más államokkal szemben. De ezen kívül léteznek még más az államok jogait korlátozó kötelességek is.

Ide tartoznak mindenekelőtt az állami szolgalmak. Ezek abban állanak, hogy egyes államok a nemzetközi jogrend és a békés egyiittlét érdekében saját területükön bizonyos dolgokat megengedni

vagy abbahagyni kötelesek. E szolgálmak természetesenek, ha a nemzetközi jogrend és a békés együttlét követelményeinek lényegéből folynak és ezért elengedhetlennak, és önkénytesek, ha azokat valamely állam szerződésileg vállalta magára. A szolgálmak lehetnek továbbá pozitívek, ha az állam tartozik saját területén valamit megengedni, és lehetnek negatívek, ha az állam valamit, mire különben jogosítva volna, abbahagyni köteles. Positív szolgálomról beszélünk pl. ha valamely állam idegen államnak jogot ad, saját területén bírói, rendőri vagy adószedési jogot gyakorolni, negatív szolgálomról akkor, ha valamely állam a határvidékeken várat nem építhet, ha idegen állampolgárok fölött joghatóságot nem gyakorolhat (mint pl. a keleti államokban) stb. A szolgálmak alapulnak vagy a természeti viszonyokon (ha természetes szolgálmakról van szó), vagy szokáson és szerződéseken. Megszűnnek akkor, ha a viszonyok változnak, melyek a szolgálmakat létrehozták, és ha ellenkező tartalmú szokás vagy szerződés keletkezik, de megszűnhetnek akkor is, ha az idő lejár, a melynek tartamára megállapítva voltak, ha a szolgálmat élvező államok megszűnnek, vagy jogukról lemondanak és ha a szolgálom gyakorlása lehetetlenné válik.

Egy másik korlátja az állam jogai érvényesíthetésének a területenkénti különültség jogában rejlik, melynek tartalmát az államfőkről szóló szakaszban fejtegettük és a melyre a követségi jogban még vissza fogunk térni.

Az állam katolikus híveinek viszonya egyházuk fejéhez, a pápához, szintén az állami jogok bizonyos korlátozását vonja maga után, mi már sok egyenetlenségre adott alkalmat. Ily viszályok megítélésénél mérvadó, hogy a pápa befolyása, — amennyiben szerződések mást nem határoznak, — tisztán csak

egyházi ügyekre szorítkozhatik. Nemzetközi viszonyokban a pápa mint valóságos világi souverain szerepel.

Az állam souverain hatalma végül több tekintetben korlátozva van a nemzetközi magánjog szabályai által, a mint ezt annak idején látni fogjuk.

14. §. A beavatkozás joga. Rendkívüli esetekben egyes államoknak joguk lehet arra, hogy más államoknak belügyeibe is beavatkozzanak, még pedig vagy barátságos közvetítés útján, vagy valamely, az idegen államban létező' hatalom vagy párt támogatása által vagy esetleg közvetlen fegyveres közbelépés útján is. Ily beavatkozás a történelemben gyakran fordult elő, a nemzetközi jog szabályai szerint azonban csak kivételesen indokolható és korántsem áll az, hogy minden, egy államban előfordult jogsértés jogossá teszi a beavatkozást. Beavatkozásnak helye van első sorban akkor, ha a beavatkozó állam kezességet vállalt arra nézve, hogy valamely más államban egy bizonyos állapot fenn fog tartatni és ha ezt az állapotot önkényesen meg akarják változtatni. Ha azonban az állapot megváltoztatása közmegegyezéssel történik, beavatkozásnak nincs helye. A beavatkozás továbbá indokolt, ha valamely állam belső intézkedései által oly valamit tesz, mi vagy a nemzetközi jog általános elveibe ütközik, vagy egy másik államhatalom jogaira nézve sértő. Ez utóbbi eset például előfordul, ha valamely állam a trónörökösödési rendet akként változtatja meg, hogy ez által egy idegen államfő kétségtelen jogai csorbulást szenvednek. Meg van engedve a beavatkozás oly államok ügyeibe is, a melyekben a polgárok jogai félreismerhetetlenül meg lettek sértve s ennek következtében polgárháború tört ki. Végül indokolt a beavatkozás hosszú háború esetében oly célból, hogy általa a megzavart nemzetközi jogrend ismét helyreállíttassék. A beavatkozás ezenkívül helyén

van a félsoverain államokban és az államszövetséget alkotó egyes államokban akkor, ha ezek oly valamit tesznek, mi a souverainitási, illetve a szövetségi viszonyt veszélyezteti. A beavatkozás joga ez esetekben természetesen csak az érdekelt államokat illeti.

2. Nemzetközi dologi jogok.

15. §. Államtulajdon. A nemzetközi jogban államtulajdonnak nevezük az állam minden más hatalmi befolyást kizáró fenségét a dolgok egy bizonyos összessége felett. A nemzetközi jog szempontjából vett államtulajdon fogalma ennél fogva egyáltalában nem esik össze az államtulajdon közjogi fogalmával. Míg ugyanis a közjog szerint államtulajdonnak csak az állam vagyonát képező dolgokat nevezük, a melyek felett teljesen szabadon rendelkezhetik, a nemzetközi jogban a magánvagyonban lévő és az uratlan dolgok is az államtulajdonhoz soroztának, viszont nem képezik az államtulajdon tárgyait az államvagyonnak idegen államok területén fekvő részei. Ez utóbbiak csak az államtulajdon tartozékainak vétetnek.

Az államtulajdonhoz tartoznak az államterület és azok a vizek, melyek államtulajdon tárgyát képezhetik.

16. §. Államterület. Azt a földdarabot, melyre az államnak minden más hatalmi befolyást kizáró fensége kiterjed, államterületnek nevezük. E terület, mely alkothat egy egészet és állhat több egymástól elszakított darabból is (Anglia, Oldenburg), más államok területétől természetes vagy mesterséges határok által van elválasztva. Természetes határ pl. a tenger, valamely folyóvíz vagy hegyláncz. Ha folyó jelöli meg a határt, annak mindkét parttól egyenlő távolságra fekvő középvonala, ha hegyláncz-

ról van szó, annak legmagasabb vonala vagy vízválasztója képezi a határt. A mesterséges határokat a földre erősített határkövekkel, továbbá határdombokkal és határárkokkal, a tengeren pedig a fenékhez erősített liszó hordókkal jelölik meg, de gyakran az ily határok pusztán csak csillagászati úton állapíttatnak meg. A természetes határvonalak megváltozása a területben semmiféle változást elő nem nem idézhet. A mi a határvonalon történik, az a két államot közösen érdekli és közösen intéztetik el. Az állam fennhatósága különben lefelé a föld középpontjáig, felfelé pedig golyólövésnyire terjed.

A mi az államterület szerzését illeti, különbséget kell tennünk inatlan területek tulajdonba vétele és oly területek szerzése közt, melyek azelőtt más államhoz tartoztak. Az uratlan területek foglalás útján mennek át valamely állam tulajdonába, feltéve, hogy az állam kifejezésre juttatja az elfoglalt terület megtartására irányzott akaratát és hogy elegendő eszközökkel rendelkezik, a kérdéses területet kizárólagos hatalmában tartani. A pusztá felfedezés még nem ad tulajdonjogot, legfőlebb elsőbbséget a foglalásra. Foglalás útján csak egészen uratlan területek mehetnek át valamely állam tulajdonába, mert ha az illető területen csak ezivilizálatlan vagy vad népek laknak is, a szerzéshez már más jogczim is kell. Más állam tulajdonát képező területek szerzése leggyakrabban szerződés útján vagy pusztá háborús foglalás útján megy végbe. Ily tartalmú szerződések köthetők egészen békés viszonyok közt is (pl. Nizzának Franciaországhoz való csatoltatása alkalmával), rendszeren azonban egy hadjárat befejezése után jönnek létre (pl. Elsász-Lotharingia elfoglalása Németország részéről. Legtöbbször az elfoglalandó terület lakóinak hozzájárulását is ki szokták eszkö-

zölni a foglaláshoz. A pusztá háborús foglalás szerződés nélkül ritkább, de szintén előfordul. így pl. Hannovert Poroszország 1886-ban elfoglalta, anélkül hogy e tekintetben szerződést kötött volna. A terület-szerzés egy módja továbbá a vétel; így szerezték meg maguknak pl. az észak-amerikai Egyesült Államok Oroszországtól Alaska félszigetét. Sőt újabban bevették a nemzetközi jogba az örökbérlet fogalmát is, a mennyiben egyes államok ily jogcím alatt helyezték magukat néhány chinai kikötő birtokába. Államterületek elbirtoklása különösen ott fordul elő, hol az államhatárok nincsenek szigorúan meghatározva.

17. §. Az államtulajdon tárgyát képező vizek.

Bár a vizek általában közhasználatra vannak rendelve, bizonyos esetekben egyes államok tulajdonát is képezhetik; ez a tulajdonjog azonban a vizeken mindig több-kevesebb korlátozás alá esik. Ide tartoznak mindenek előtt a folyók, a mennyiben csak egy állam területén folynak keresztül, azon pontig, a melynél a tengerbe szakadnak. Azok a folyók, melyek két állam határát alkotják, közös tulajdonú képeznek. A tengersizorosok szintén államtulajdon tárgyát képezhetik, ha a nemzetközi közlekedésre nem okvetetlenül szükségesek (mint pl. a Magellhaénszoros és ha a partokról megvédhetők. Újabban a tudomány terén az a felfogás érvényesül, hogy a nyílt tengereket összekötő szorosok államtulajdonba nem mehetnek át. A zárt tengerek (tengeröblök, tengerszakadékok s oly tengerek, melyeket egy állam területe egészen körülvesz) szintén azon állam fensége alatt állnak, melyhez tartoznak, ez az állam azonban a zárt tengereken való közlekedést ném akadályozhatja meg teljesen. Végül államtulajdon tárgyát képezheti még a partmelléki tenger, vagyis a tengerpart mentében egy ágyúlovásnyi

távolban elhúzódó tengerrész. Az „egy ágyúlövésnyi távol“ alatt rendszeren három mérföldet szoktak érteni, egészségügyi tekintetben azonban az állam fennhatósága a parttól 12 mérföldnyi távolban terjed ki. A kikötők természetesen szintén államtulajdont képeznek.

18. §. Az állam jogai és kötelességei a tulajdonát képező vizeken. Minden állam kötelessége, a tulajdonát képező vizeken való hajózást idegen államoknak is megengedni, ellenben joga van intézkedéseket tenni az iránt, hogy az ily vizeken idegen támadásoknak ne legyen kitéve. E célból ott, a hol ezt szükségesnek találja, erődöket és védműveket építhet, a tengerparthoz közeledő hajók céljaira vonatkozólag felvilágosításokat kérhet vagy szerezhet magának, hadihajói által megállíttathatja az idegen kereskedelmi hajókat és azokat hajópapírjaiknak előmutatására kényszerítheti, feltételeket állapíthat meg az idegen államok hajóinak bebocsáttatására nézve, sőt valamely imminens veszély elhárítása vagy valamely jogsértés megtorlása céljából a kikötőiben levő idegen hajókat zár alá is helyezheti. Ezenkívül az állam idegen hajóktól bizonyos kikötői illetékeket szedhet be és megkövetelheti, hogy bírói és rendőri hatalmának az idegen hajók is alávéssék magukat. Közegészségügyi szempontból átvizsgálhatja és vesztégzár alá is helyezheti a hajókat. A mi az állam polgárait illeti, természetesen ők bírnak az államtulajdont képező vizeken első sorban hajózási joggal és ők gyakorolják azokon a halászati és vadászati jogot is. Az a régi jog, a mely szerint a hajótörés alkalmával partra vetődött javakat a találók lefoglalhatták, a modern felfogással ellenkezik s ezért sehol sincs elismerve, sőt ellenkezőleg a hajótöröttek igényt tarthatnak arra, hogy a parti állam és annak lakói részéről minden lehető segélyben részesüljenek.

19. §. Minden állammal közös dolgok. Vannak oly dolgok, a melyek egyáltalában nem alkalmasak arra, hogy valamely állam tulajdonát képezzék, mivel nemcsak természetüknél fogva vannak közös használatra rendelve, de felettük valamely állam kizárólagos hatalma el sem képzelhető. Ezekhez tartozik különösen a nyílt tenger.

A tengeren való közlekedés a nemzetek közti szabad érintkezés elengedhetlen feltétele lévén, senki sem igényelhet a maga számára valamely tenger fölött kizárólagos uralmat. Ennélfogva minden állam polgárainak jogában áll, bármely tengeren hajózni, halászni vagy vadászni, s ezen jogból csak azok vannak kizárva, kik kalózkodással a tenger biztonságát veszélyeztetik.

A nyílt tengerrel hasonló elbírálás alá esnek azok a tengersizorosok is, a melyek egyes nyílt tengereket összekötnek egymással s ezért szintén elengedhetlenül szükségesek a nemzetközi forgalomban. Ide tartozik pl. a Calais-i csatorna, a gibraltári tengersizoros, a Magellhaens-út, a Dardanellák és a Bosporus, sőt bizonyos tekintetben a Márvány-tenger is.

Nemzetközi szerződések útján különben egyes nemzetek saját akaratukat a nyílt tengerre vonatkozólag is megköthetik. így szerződésileg szokták szabályozni pl. a halászati jog gyakorlását bizonyos tengereken. Szerződésekben van biztosítva a kábelek sérthetlensége is.

3. Nemzetközi kötelmi jog.

20. §. Nemzetközi szerződések. Két vagy több államnak bizonyos jogviszony megállapítására, megváltoztatására vagy megszüntetésére irányuló megállapodásait nemzetközi szerződéseknek nevezzük. A nemzetközi szerződések egy lényeges pontban külön-

bőznek a magánjogi szerződésektől, abban t. i., hogy nincs jogi szankciójuk, hogy betartásukat jogi eszközökkel kikényszeríteni nem lehet. Ezért ős idők óta fogva más módon igyekeztek a nemzetközi szerződések betartását biztosítani. Legrégebben e biztosítékokat abban találták, hogy a szerződéseket bizonyos vallásos formások közt kötötték meg, és ez által mintegy az istenek oltalma alá helyezték, ezekre bízván, hogy a szerződés megszegőjét teljes haragúkkal sújtsák. Később tűszok állításával vagy zálog adásával biztosították a szerződések betartását, vagy esküvel való megerősítésüket követelték meg. Újabban a szerződés biztosításának legszokottabb alakja a nem érdekelt államok részéről elvállalt kezesség, a melynél fogva ezek az államok kötelesek, a szerződéseknek esetleg fegyveres erővel is érvényt szerezni. Kétségtelen azonban, hogy a szerződések ily biztosítékok nélkül is kötelező erejűek, mert a szerződések megszegése a jogrend megsértése 8 így jogtalanság volna, jog a jogtalanságra pedig nem létezik.

21. §. A nemzetközi szerződések alanyai. A nemzetközi szerződések alanyai csak az államok, illetve annak szerződéskötésre feljogosított képviselői lehetnek. Az utóbbiak közül első helyen állanak az uralkodók, kiknek szerződéskötési joga vagy korlátlan (absolutisztikus államokban), vagy bizonyos alkotmányos feltételekhez van kötve. Vannak azonban más egyének által megköthető nemzetközi szerződések is, így pl. fegyvernyugvásra vonatkozó szerződéseket a hadvezérek is köthetnek. Hogy a szerződésekre vonatkozó előzetes tárgyalásokat a diplomatai képviselők végzik, még nem teszi ezeket valóságos szerződő felekké, mert hisz megállapodásaik csak akkor válnak kötelezővé, ha az uralkodók, illetve az arra hivatott tényezők által megerősítetnek. Különböző

államok polgárai közt létrejött szerződések természetesen nem bírnak nemzetközi jelleggel. Államok s személyek közt létrejött szerződések (pl. államkölcson felvétele valamely bankárnál) az állam kötelességeit tekintve nemzetközi, a magán személy kötelességeit tekintve magánszerződésként bírálандók el.

22. §. A nemzetközi szerződések külső kellékei és értelmezése. A nemzetközi szerződéseket ma rendszeren írásban szokták megkötni, elvileg azonban a szóbeli szerződések siucsenek kizárva. A szerződések bevezető részében rendszeren kitétetik, hogy a szerződő felek képviselői meghatalmazásaikat kicserélték s így igazolták magukat, a szerződés végén következnek az aláírások és legvégül a megerősítési záradék.

A szerződésekben az államok valóságos akarátának kell kifejezésre jutnia. Ha a szerződés aláírása tévedésből történt vagy csalás útján lett kikényszerítve, nem tekinthető érvényesnek s vagy az egyik, vagy a másik, sőt esetleg mindkét fél által is megtámadható. A szerződéskötők személyére gyakorolt közvetlen physikai kényszer szintén érvénytelenné teszi a szerződést, de ha a kényszer csak az állam válságos helyzetében rejlik (pl. háború után), a szerződés érvényben marad.

Ha a szerződések szövegéből az államok valóságos akarata világosan ki nem tűnik, a szerződések interpretatiójának, értelmezésének van helye. Ez értelmezés lehet doktrinális, ha a szerződés szövegéből indul ki és így állapítja meg intézkedéseinek valóságos értelmét, és lehet autentikus, ha a szerződő felek maguk jelentik ki hiteles formában, hogy mi volt tulajdonképeni akaratuk. Ez utóbbi esetben az értelmezés új nemzetközi szerződés formáját ölti magára. Az értelmezés a nemzetközi szerződéseknel is lehet kiterjesztő és lehet megszorító.

Minden szerződés különben azon feltevésen alapszik, hogy csak addig hajtandó végre, a meddig a megkötésekor fennforgóit ténykörülmények fennállnak.

23. §. A nemzetközi szerződések megszűnése.

A nemzetközi szerződések megszűnnek ugyanazon okokból, a melyek a magánjogi szerződések megszűnését is maguk után vonják, így nevezetesen: ha a kikötött szolgáltatás teljesítve lett, ha valamely feloldó feltétel bekövetkezett vagy valamely felüggesztő feltétel bekövetkezése lehetetlenné vált, ha a kikötött idő letelik, továbbá kölcsönös megállapodással és egyoldalú felmondással is, (a mennyiben ez utóbbi jogsértést nem képez). Ha a szerződő alanyok egyike vagy a szerződés tárgya elenyészik, ha ellenkező tartalmú új szerződés jön létre, ha a szerződés teljesítése lehetetlenné vált és ha a viszonyok, melyek a szerződés alapját képezik, megváltoznak, a nemzetközi szerződések érvénye szintén megszűnik. Hogy meghatározott időre kötött szerződések megújítása mi módon történjék, arra vonatkozólag rendszeren a szerződések maguk tartalmaznak intézkedéseket. Ily szerződések fenntartásához többnyire a szerződő felek nyilatkozata vagy legalább is hallgatólagos beleegyezése szükséges.

24. §. A nemzetközi szerződések tartalma és osztályozása. Nemzetközi szerződések ép úgy, mint magánjogiak csak úgy jöhetnek létre, ha tartalmuk phisikailag és erkölcsileg nem lehetetlen, és ha jogilag tiltott cselekményekre nem vonatkoznak. A nemzetközi jog szempontjából tiltott cselekmény pl. a rabszolgakereskedés, — mely erkölcsi elvekbe is ütközik, — a nyílt tenger szabad használatának korlátozása stb.

A nemzetközi szerződéseket tartalmuk szerint feloszthatjuk politikai és szociális tartalmú szerződésekre.

25. §. Politikai szerződések. A politikai szerződések legfontosabb fajai a szövetségi szerződések és a védekezési szerződések.

Szövetségi szerződésnek (alliance) nevezzük azon több állam közt létrejött szerződéses megállapodásokat, a melyekben a szerződők nemzetközi viszonyokra vonatkozólag bizonyos közös eljárási módot állapítanak meg. Ezeket a szerződéseket feloszthatjuk a béke esetére és a háború esetére kötött szövetségekre.

A béke esetére kötött szövetségek rendszeren bizonyos közösen követendő belső vagy külső politikát állapítanak meg. (pl. a szent szövetség.)

A háború esetére kötött szövetségek ismét lehetnek védszövetségek, dacyszövetségek vagy véd- és dacyszövetségek, a szerint a mint csak az egyik fél megtámadtatása elleni védekezésre, vagy valamely követelésnek háború útján való érvényesítésére vagy mindkettőre vonatkoznak. Az ily szerződések megjelölik mindenekelőtt a célt, mely a szövetség által megvalósítandó, az egymásnak nyújtandó segítség nemét és terjedelmét és az időt, a melyre a szövetség érvényessége kiterjed, különösen pedig körül kell írniok azt az esetet, a melyben a szerződésileg megállapított köteleések teljesítendőek (casus foederis). Ha azonban valamely állam kénytelen minden erejét önvédelmi harcra* fordítani, a szerződésileg elvállalt segélynyújtásra nem kötelezhető.

Védekezési szerződéseknek nevezzük azon, több állam közt létrejött szerződéses megállapodásokat, a melyekben az államok valamely jogviszony vagy állapot fenntartásáért kezeséget vállalnak. Ily módon kezeskedni lehet valamely állam területi épségéért, függetlenségéért, alkotmányáért, valamely nemzetközi állapot (pl. a semlegesség) fen-

tartásáért, bizonyos szolgáltatások (kölcsonkamat) teljesítéséért, valamely békeszerződés létrejövéséért stb. Védkezességet magára vállalhat akár egy, akár több állam. Ez utóbbi esetben a szerződő felek minden, a kezességi viszonyt érintő ténykörülmény bekövetkeztével együttesen állapítják meg az eljárási módot, ha nem jutnak megegyezésre a szerződéses viszony felbomlik, s ezért az egy állam részéről elvállalt kezesség sokkal hatályosabb. Ha valamely állam egy másikért kezességet vállalt, megkövetelheti, hogy ez ne tegyen oly belső intézkedéseket, a melyek állapotát megronthatnák, sőt esetleg közbe is léphet ily intézkedések megakadályozása céljából.

A politikai szerződésekhez tartoznak továbbá a békeszerződések, a nyílt tenger használatára vonatkozó szerződések stb.

26. §. Társadalmi szerződések. A társadalmi szerződések jelenleg sokkal gyakoribbak, mint a politikai szerződések és fontosságuk is folyton növekedik.

Legfontosabbak a társadalmi szerződések közt a kereskedelmi szerződések. Ezek rendszerint háromféle intézkedést tartalmaznak: szabályozzák a szerződő államok polgárainak magánjogviszonyait (pl. engedély az idegen államban való tartózkodásra), körülírják a magánügyeknek a nemzetközi forgalomra való igényeit (hajózási szerződések) és rendezik a tulajdonképeni kereskedelmi forgalmat (vám-szerződések). A kereskedelmi szerződések általában biztosítják külföldiek számára is a kereskedelmi forgalom szabadságát, megállapítják az esetleg szedendő vámokat és körülírják az átviteli kereskedelemre nézve megállapított feltételeket. Vámokat szedni lehet önálló állami törvények alapján (autonóm vámtarifa) és nemzetközi szerződések alapján (conventionális tarifa). Újabban az államok a keres-

kedelmi szerződésekbe rendszeren oly intézkedést is szoktak felvenni, a melynek értelmében a szerződő felek előre biztosítják egymásnak mindazon jogokat, a melyeket valamely harmadik államnak a jövőben megadni fognak (legtöbb kedvezményt biztosító szerződések).

Egy másik fontos nemét a társadalmi szerződéseknek a posta- és távírda-szerződések képezik. A póstaszerződések közt legfontosabb az 1878-iki berni világpóstaegyleti szerződés, melyhez máig 57 állam csatlakozott. A legfontosabb távírdaszerződés 1884-ben Szt. Pétervárott jött létre, ehhez eddig 28 állam csatlakozott. Mindkét szerződésben a szerződő felek egymásnak a posta- illetve távírdaforgalomra vonatkozólag teljesen egyenlő jogokat biztosítottak.

A vasúti szerződések célja kapcsolati vonalak létesítése, egyöntetű menetrend megállapítása a nemzetközi forgalomra nézve fontos vonalokon, a vasúti tarifaügy szabályozása a kiviteli és átviteli kereskedelemre nézve stb.

Ide tartoznak az egészségügyi szerződések is, mint pl. a pestis ellen való védekezés, vagy a mekkai zarándoklások tárgyában létrejött egyezmények.

Végül ide sorozhatjuk még a polgári jogsegély tárgyában, a szerzői jog, a védjegyek s a kereskedelmi czeégek oltalma tárgyában kötött szerződéseket stb.

27. §. Nem szerződésen alapuló kötelmi jogok. Mint a magánjogban, úgy a nemzetközi jogban is a kötelmek nem csak szerződésből, de bizonyos állapotokból (quasi ex contractu) és tiltott cselekményekből (ex delicto) is származhatnak.

Szerződésszerű viszonyt előidéző állapotok előfordulnak, ha valamely állam a másíknak fontos szolgálatokat tesz, a nélkül hogy erre különben

kötelezve lett volna, ha több állam valamely aktiót közösen visz véghez stb.

Oly tiltott cselekményeket, melyekből a nemzetközi jogban kötelmi viszony származhatik, elkövethetnek maguk az államok, uralkodók, az államhivatalnokok, sőt magánosok is. Ily tiltott cselekmények elkövetése esetében az állam a sértett félnek elégtételt tartozik adni, mely rendszerint bocsánatkérésben áll.

C) Követségi jog.

28. §. Követküldési és követelfogadási jog.

A nemzetek közti érintkezést rendszeren az illető államoknak e célra kiküldött megbízottai — követei, diplomatai képviselői — közvetítik. Azokat a szabályokat, a melyek megállapítják a követeknek és a kíséretükben levő személyeknek állását, rangját, működési körét és jogait, a követségi jog foglalja magában. Ezenkívül a követségi jogban tárgyalhatók a nemzetközi kongresszusok és konferenciák is — melyek szintén a nemzetközi érintkezésnek egy formáját képezik — és a konzuláris ügy.

Követküldési joggal minden független állam bír. Hogy az államon belül kit illet a jog, követeket kinevezni, az mindig az illető állam törvényeitől függ. Néha azonban, pl. polgárháború esetében, nem világlik ki kellőképen, hogy ki küldhet követeket és hogy kinek követei fogadtathatnak el más államok részéről. Ily kérdések mindig a tényleges körülmények szerint bírálандók el és szabad mérlegelés tárgyát képezik. Kétségtelen azonban, hogy oly valaki, ki a tényleges hatalmat nem bírja (pl. trónjától megfosztott uralkodó követeket sem küldhet, mert hisz e követek, még ha elfogadtatnak is, nemzetüket semmire sem kötelezhetnék és annak nevében tárgyalásokat nem folytathatnának.

Követeket elfogadhat minden állam, melynek joga van, követeket küldeni. A követküldés és a követek elfogadása különben az önálló államoknak nemcsak jogát, hanem kötelességét is képezi, a melynek nem teljesítése a nemzetközi érintkezést tenné lehetetlenné és így a nemzetek közösségét veszélyeztetné. Fontos okokból azonban minden államnak joga van, egyes követeket visszautasítani. Ez a visszautasítás történhetik személyi okokból, ha pl. becstelen embert vagy az elfogadó állam notórius ellenségét nevezik ki követnek, és történhetik tárgyi okokból, ha pl. az elfogadó állam a követ küldőjének követküldési jogát el nem ismeri.

29. §. A diplomatai képviselők nemei. A vestpháli békekötésig a diplomatai képviselőknek csak egy nemét ismerték. Mikor azonban az állandó követségek szaporodtak, a diplomatai képviselők gyakran különböző címekkel bírtak és különböző jogkörrel lettek felruházva. Ennek következtében a követek között folyton czívódások támadtak a rangelsőbbség kérdése miatt, úgy hogy a bécsi kongresszus 1815-ben szükségesnek tartotta, a diplomatai képviselők rangfokozatát nemzetközi megállapodás útján szabályozni. Az e czélból kiküldött bizottság a diplomatai képviselőket három rangfokozatra osztotta, — nagykövetekre, szőkébb értelemben vett követekre és ügyvivőkre, — a nélkül, hogy ezzel a diplomatai képviselők állásának jogi természete között különbséget akart volna tenni. Ezekhez az osztályokhoz az aacheni kongresszus még a minister-residenseket sorozta, úgy hogy ma a diplomatai képviselők a következő rangfokozatokba oszthatók:

A nagykövetek (elsőrangú követek) a bécsi kongresszus megállapodása szerint a küldő állam uralkodójának személyét képviselik és ugyanazon tiszteletnyilvánulásokra tarthatnak igényt, mint ural-

kodójuk maga. Vannak azonban oly nagykövetek is, — pl. a francia köztársaság elsőrangú követei, — kik nem az államfő személyét képviselik. Hogy a nagyköveteknek joguk volna, minden esetben közvetlenül az elfogadó állam uralkodójával érintkezni, azt általánosságban ki nem lehet mondani, mivel e tekintetben az illető államok törvényei mérvadóak. A nagykövetekkel egyenrangúak a pápa nuntiusai és legátusai. A pápai nuntiusok a pápa állandó, rendes követei, (jelenleg hat ilyen van), legátusok csak különös alkalmakkor, — leginkább egyházi ügyek elintézése céljából katolikus államokba — szoktak küldetni. Ha a legátusok a bibornokok sorából vétetnek, legati a latere névvel élnek s az egyházjog alapján bizonyos különös jogokat vehetnek igénybe.

A szőkébb értelemben vett követei (másodrangú követei) a bécsi kongresszus határozata alapján képviseleti joggal nem bírnak. Tényleges különbség közöttük és a nagykövetek közt azonban majdnem kizárólag csak címükben és az általuk igénybe vehető tiszteletnyilvánulásokban mutatkozik. Ezen rangfokozatba tartoznak a rendes és a rendkívüli követei, a meghatalmazott ministerek és a pápai internuntiusok.

A minister-rezidensek az első két rangosztályba tartozó diplomatai képviselőktől csak címükben és bizonyos külső tiszteleti jogokban különböznek.

Az ügyvivők az elfogadó államnak nem uralkodójánál, de külügyminiszterénél vannak akkreditálva és csak a külügyminiszterrel érintkeznek. Az ügyvivők lehetnek különben vagy állandó diplomatai funkcionáriusok (chargés d'affaires), vagy ilyenek helyettesei (chargés des affaires).

A külföldön működő ügynökök, biztosok

vagy külön megbízottak és a konzulok diplomatai jelleggel és jogokkal nem bírnak.

A felsőbb fokozatba tartozó követek terén természetesen rangelsőbbséggel bírnak a többiek felett. Ugyanazon rangfokozaton levő követek közül az bír elsőbbséggel, a ki az illető helyen régebben van akkreditálva. Az összes, egy helyen székelő követek a diplomatai testületet alkotják, melynek élén a legmagasabb rangfokozatban lévő követek legidősebbike mint doyen áll. A diplomatai testület mint ilyen különben csak kivételes alkalmakkor lép előtérbe, így nevezetesen ünnepek alkalmával, vagy ha az összes diplomatai képviselők közös érdekeiről van szó. Jogi kapcsolat a diplomatai testület egyes tagjai között nincs.

Szokás szerint az egyes államok egyenlő rangú követeket küldenek egymáshoz, de ez nem kötelességük. Az egyes államok különben küldhetnek több követet is egy államba — mi különösen régebben gyakran fordult elő, — valamint küldhetnek több államba egy követet is.

30. §. A diplomatai képviselők működése. Más államba küldött diplomatai képviselők működését csak akkor kezdenek meg, ha ezen állam uralkodója, illetve kormánya hivatalos minőségüket elismerte. Ez elismerés kieszközlése tekintetében bizonyos általánosan elfogadott formákat szoktak betartani. Ezeknek lényege az, hogy az elfogadó állam uralkodója, illetve külügyminisztere az idegen állam képviselőjét ünnepélyes kihallgatáson fogadja és megbízó levelét (lettre de créance) átveszi. A megbízó levél, ha első- vagy másodrangú követekről van szó, magánlevél alakjában van kiállítva, melyet a küldő állam uralkodója az elfogadó állam uralkodójához intéz; más rangosztályba tartozó követel. megbízó levelét a küldő állam külügyminisztere állítja ki és az elfogadó állam külügyminisztere veszi

át. A megbízó levél megnevezi a követ nevét és rangját és megjelöli megbízatásának körét is. A megbízó levél átnyújtása és elfogadása után a követek megkezdhetik működésüket, kivételes állásuk azonban már akkor kezdődik, a mikor az idegen állam területére lépnek.

A megbízó levélen kívül a követek kormányuk részéről utasításokat is kapnak, a melyek személyes használatukra vannak szánva és rendszeren arra vonatkoznak, hogy bizonyos kérdésekben hogy járjanak el. Ezek az utasítások lehetnek nyíltak és titkosak. Kapnak továbbá meghatalmazást (plein-pouvoir), különösen ha küldetésük egy bizonyos ügy elintézésére vonatkozik, pl. ha valamely nemzetközi kongresszusra vagy konferenciára küldetnek ki, útlevelet az idegen országba, esetleg — ha útjuk hadviselő államok területén vezet át, — menvédet (salvus conductust) is és végül megkapják a titkos írás kulcsát. Titkos írást a kormányok csak fontos esetekben alkalmaznak. Minden követ rendszeren két különböző kulcsot kap, egyet, a melynek segítségével a hozzá intézett táviratokat elolvashatja, és egyet, a melynek segítségével saját táviratait kell megfogalmaznia.

31. §. A diplomatai képviselők jogai. A diplomatai képviselők állásukból kifolyólag bírnak a sérthetlenség, a területenkívüliség, a saját vallásgyakorlat és az adó- és vámmentesség jogával.

A sérthetlenség joga tulajdonképen minden külföldön tartózkodó egyént megillet, a követeket azonban fokozott mértékben, mi különösen abban nyilvánul, hogy megsértésük súlyosabb elbírálás alá esik, akár az illető állam területén élő magánosok, akár maguk az illető államok kormányai követték el a sértést. Ez a fokozott sérthetlenség kiterjed a diplomatai képviselők kíséretére, családjára, sőt

hivatalos helyiségeikre és lakásukra is. Minden diplomatai képviselő megsértetése esetén elégtételt kérhet az idegen államtól és esetleg saját kormányához is fordulhat, hogy ez részére az elégtételt kieszközölje.

A követek területenkívülségi (extraterritoriális) jogát a régi időkben úgy értelmezték, hogy az egész városrész, a melyben a követ lakott, olyanak vétetett, mintha az illető állam területén kívül állana, úgy hogy az állam hatóságai e városrészen belül jogaikat nem gyakorolhatták még akkor sem, ha valamely büntett vagy vétség megtorlásáról volt szó. A területenkívülség elvének ily tág értelmezése hozta létre az u. n. menedékjogot, a melynél fogva mindenki, ki valamely extraterritoriális területre menekült, saját állama büntető jogszolgáltatásától megszabadult. Mivel azonban a menedékjog ilyen értelemben teljességgel nem volt indokolható és csak a gonosztevőknek állt érdekében, mivel továbbá gyakran előfordult, hogy ily extraterritoriális területeken összeesküvéseket szőttek még azon állam ellen is, a melyhez az illető terület tartozott, csakhamar annak szüksége merült fel, hogy e jogot lényegesen korlátozzák. Eleinte a menedékjogot csak a városrésztől vonták el, melyben a követ lakott, de meghagyták azt a követ lakásának, később e jog egészen elenyészett. Ma abban az esetben, ha valamely bűnös egy követ házába menekül, legföljebb udvariasságból járnak ol kíméletesebben, de a menedékjog mint ilyen már nem létezik.

Hogy a diplomatai képviselők a büntető jogszolgáltatás tekintetében területenkívülieknek vétetnek, az tulajdonképen már a sérthetlenség jogából folyik. A diplomatai képviselők tehát, bármily magánbüntettet követtek el, nincsenek azon állam büntető hatalmának alávetve, a melynek területén akreditálva

vannak, úgy hogy ez az állam legfőbb visszahívásukat és hazai törvényeik szerint való megbüntetésüket kérheti. Politikai természetű büntettek esetében az államok közvetlenül is eljárhatnak a vétkes diplomatai képviselő ellen és megtehetik a szükséges praeventív vagy repressiv rendszabályokat, büntetőbírótság elé azonban a követek ez esetben sem állíthatók. Polgári perekben a követek szintén területenkívüliséget élveznek, mi különösen abban nyilvánul, hogy ellenük pereket csak hazai bíróságaik előtt lehet indítani. Ha azonban a diplomatai képviselők az idegen állam alattvalói, vagy ha a per valamely, az illető állam területén fekvő ingatlanra vonatkozik, annak az államnak bíróságai lesznek illetékesek, a melynek területén a követ székhelye van.

A területenkívüliségből folyik a követek adó- és vámmentességi joga is.

A saját vallásgyakorlat jogánál fogva a diplomatai képviselők bármely vallás elveit követik, még akkor is, ha ez a vallás az illető országban államilag nincs elismerve, berendezhetnek maguknak külön templomokat, tarthatnak külön lelkészeket és istentiszteleteket is végezthetnek.

A diplomatai képviselők jogai rendesen kiterjednek a követségi személyzetre is, tulajdonképen azonban az ehhez tartozó egyének csak akkor igényelhetnek inaguk részére kivételes jogokat, ha hivatalos teendőikben járnak el.

Ha a diplomatai képviselők jogaikkal visszaélnek, az elfogadó állam visszahívásukat követelheti és esetleg, — a mennyiben e kívánság elutasítatnék, — az illető állammal folytatott diplomatai érintkezést is megszakíthatja.

32. §. A diplomatai képviselők kísérete és családja. A követeken kívül a diplomatai képviselőhöz tartozik a követségi személyzet is. Ez áll

rendesen egy vagy több követségi titkárból, a követségi tanácsosokból és az attachékból, a kikhez még a kancellárok, tolmácsok, fordítók és esetleg még más segéd vagy kezelőhivatalnokok sorakoznak. A követségi titkároknak és a követségi tanácsosoknak ügyköre egymástól nem igen különbözik, ők fogalmazzák a diplomatiái iratokat (jegyzékek, jelentések stb.), szóbeli tárgyalások alkalmával vezetik a jegyzőkönyveket, kiállítják, illetve láttamozzák a hazájukbeli egyének útleveléit, ha pedig főnökük részéről külön felhatalmazást nyernek, közvetlen tárgyalásokat is folytathatnak. Az attachék csak gyakorlati kiképzetésük céljából küldetnek egyes követségekhez, fizetést nem húznak és csak segédkeznek az ügyvitelben. A tolmácsok a szóbeli tárgyalásokat közvetítik, mi különösen oly helyeken fontos, a hol a tárgyaló felek egymás nyelvét nem ismerik, mint pl. Törökországban, Chinában stb. A fordítók az írásbeli fordítási munkákat végzik. Mindezen személyek a nemzetközi jog oltalma alatt állanak és általában a követek jogaiban részesülnek. Bizonyos kivételes jogokkal bírnak továbbá a futárok is, a kik a követek és kormányaik közt folytatott levelezéseket közvetítik és a kik teljesen sérthetetlenek. A futárok fel vannak mentve azon kötelesség alól is, hogy podgyászuakat átkuttattassák, mit közönséges utasoktól bizonyos helyeken, pl. az országhatáron, meg szoktak követelni.

A diplomatiái képviselők családtagjai ugyanazokat a jogokat élvezik, mint a követ maga, így különösen a sérthetelenség és a területenkívüliség jogát.

33. §. Követségi szertartások és ügyvitel. A követek fogadtatása és elbocsátása alkalmával bizonyos megállapított formaságokat és szertartásokat szoktak betartani, a melyek szintén a nemzetközi jogban vannak körülírva. E szertartások különösen

ünnepélyesek nagykövetek fogadtatása vagy elbocsátása alkalmával.

A nagyköveteknek székhelyükre való érkezésük után kihallgatást kell kérniök az illető állam uralkodójától. A kihallgatásra megállapított időben a nagykövet az egész követség! személyzet kíséretében és egy udvari hivatalnok vezetése alatt udvari fogaton és katonai tiszteletnyilvánítások közt az uralkodó palotájába és itt az elfogadóterembe vonul, a hol az uralkodó trónon ülve vár reá. A nagykövet a trón felé közeledik, miközben háromszor meghajtja magát és megvárja, míg az uralkodó fedetlen fővel trónjáról felemelkedve és ismét leülve egy intéssel felszólítja, hogy foglaljon helyet az e célra odaállított széken. A nagykövet ezután leül és fedett fővel pár szót intéz a fejedelemhez, átnyújtván neki megbízó levelét is. Miután az uralkodó vagy esetleg külügyminisztere a nagykövet szavaira röviden válaszolt, a nagykövet ugyanolyan szertartások közt ismét elhagyja a termet és a palotát. Ezen ünnepélyes kihallgatás után az uralkodó rendszerint magánkihallgatáson is fogadja a nagykövetet. Hasonló szertartások között megy végbe a nagykövetek elbocsátása is.

Az elfogadás megtörténtéről a nagykövet azonnal értesíti az elfogadó állam minisztereit és az ugyanazon helyen akkreditált követeket. Ez utóbbiak erre megteszik első látogatásukat az új nagykövetnél, a melyet ez azonnal viszonzoz. A nagyköveteket különben az exczellenciás czim illeti.

A másodrangú követeket rendszeren nem fogadják ünnepélyes audiencián, s ha igen, a szertartások sokkal egyszerűbbek és kevésbé szigorúak. Az alsóbb rangosztályokba tartozó követeket rendszeren csak a külügyminiszterek fogadják. Látogatásaikat a diplomatai testületet tagjainál ők teszik meg legelőször, s a régebb idő óta akkreditált követek csak viszonzozzák azokat.

A mi a diplomatiái ügyvitelt illeti, ez áll részint szóbeli, részint írásbeli tárgyalásokból, s ezek folytathatók vagy közvetlenül az uralkodóval vagy külügyminiszterével. A közvetlenül az uralkodóval folytatott írásbeli tárgyalások emlékiratok átadásából, a külügyminiszterrel való írásbeli tárgyalások jegyzékek váltásából állanak. Az ügyvitel nyelve rendszeren a francia, ámbár ez korántsem képez általános szabályt, mert igen gyakran más nyelven is szoktak jegyzékeket, emlékiratokat vagy diplomatiái okleveleket fogalmazni.

A diplomatiái okiratok egy igen fontos nemét a követek jel entései képezik. Ezekben a diplomatiái képviselők saját kormányukat tájékoztatják minden mozzanatról, mely saját hazájukra nézve fontossággal bír vagy a két állam közötti viszonyra befolyást gyakorolhat. E jelentések ennél fogva nem is szorítkoznak pusztán események ismertetésére, de kiterjeszkednek a társadalmi viszonyok festésére, sajtónyilatkozatok s magánvélemények reprodukciójára is stb.

34. §. A követség megszűnése. A követség megszűnik teljesen, ha a követ meghal, ha állásáról lemond, ha a küldő állam visszahívja, ha az elfogadó állam visszaküldi és végül ha a diplomatiái érintkezés a két állam közt megszakad. Ha a követ küldetésének meghatározott ezéjja volt és e cél elérve lett, illetve elérhetetlennek bizonyult, a követség természetesen szintén véget ér.

Előfordulhat az az eset is, hogy csak a megbízólevél érvényessége szűnik meg, a nélkül, hogy maga a követség véget érne. Ez az eset pl. előáll, ha vagy a küldő vagy az elfogadó állam uralkodója meghal — mert hisz a megbízó levelek rendszeren egy uralkodótól uralkodóhoz intézett magánlevélben állanak — vagy ha a követ magasabb rangosztályba lép át. Ilyenkor a követ állását megtartja, de új megbízó levelet kap.

Mielőtt a diplomatai képviselők állásukat elhagyják, az elfogadó állam uralkodója rendesen ünnepélyes búcsú kihallgatáson fogadja őket. Ez alkalommal átadják visszahívó levelüket és átveszik az u. n. rekreditívát, mivel működésük véget ér. Gyakran azonban ez ünnepélyes búcsú-kihallgatás elmarad és a távozó követ csak írásbelileg búcsúzik el az uralkodótól. A követek jogai különben mindaddig érvényben maradnak, míg az állam határát át nem lépték.

35. §. Kongresszusok és konferenciák. Több állam képviselői bizonyos közös érdekű ügyek elintézése céljából kongresszusokon és konferenciákon jöhetnek össze. A gyakorlat a kongresszusok és a konferenciák közt nem tesz különbséget, bár ily különbség tényleg létezik. Kongresszusokról tulajdonképpen csak akkor szólhatunk, ha vagy az uralkodók maguk (bécsi, aacheni kongresszus) vagy oly képviselők jönnek össze, kik a szerződések végleges megkötésére vannak feljogosítva és ha fontos életbevágó állami érdekekről van szó, így különösen ha egyes államok közt felmerült vitás politikai kérdéseket kell elintézni; konferenciákon ellenben nem oly széles felhatalmazásokkal ellátott követek jönnek össze, még pedig rendesen nem új elvek megállapítása és új kérdések megoldása, hanem csak meglevő állapotokból folyó kötelességek részletesebb kifejtése és értelmezése céljából.

Kongresszusok és konferenciák egybehívhatók akár valamely közvetlenül érdekelt állam indítványára, akár valamely harmadik, nem érdekelt hatalom kezdeményezésére. Úgy a kongresszusokon, mint a konferenciákon csak független államok vehetnek részt, de ezek is csak akkor, ha a tanácskozások tárgyát képező kérdésekben érdekelve vannak. Mihelyt a kongresszus vagy a konferencia összeül, megválasztja elnökét,

— ezt a tisztet rendesen azon állam képviselőjére szokták ruházni, melynek területén a tanácskozások folynak, — azután a különböző államok képviselői kicserélik és megvizsgálják megbízásaikat s megkezdik a tanácskozást. Minden egyes ülésről külön jegyzőkönyv veendő fel, melynek tartalmaznia kell a jelenváltak neveit, véleményét és szavazatait. A határozatok ugyan szótöbbséggel hozatnak, még pedig úgy, hogy minden államot csak egy szavazat illet, de a többség véleménye a kisebbségre nézve nem kötelező. Ha nem sikerül egyhangú megállapodásokat létesíteni vagy a kisebbséget a többség véleményének elfogadására bírni, a kongresszus eredménytelen marad. A kongresszusi határozatok foganatosítását sem lehet kikényszeríteni, bár előfordul, hogy egy vagy több állam garantiát vállal végrehajtásukért s a vonakodó feleket fegyveres erővel is rászorítja.

36. §. A konsulok. A követségi jog mellett helyet foglal a nemzetközi jogban a konsuláris jog is, a mely az államok konsuláris képviselőire vonatkozó jogszabályok összességét tartalmazza. Míg a követek az állam politikai érdekeinek képviselőitére vannak hivatva, a konsulok inkább az államok és a külföldön lakó állampolgárok gazdasági és társadalmi érdekeit szolgálják. A konsulok lehetnek tény leges és tiszteletbeli (címzetes) konsulok. Az első valóságos hivatalnokok, kiket az állam saját polgárai sorából nevez ki és küld idegen helyekre, — míg a tiszteletbeli konsulok egyszerű külföldön lakó magán-személyek, kik a konsuli teendők végzésére megbízást kaptak. Hivatali szempontból a konsulok föloszthatók főkonsulokra, szőkébb értelemben vett konsulokra (két rangfokozatban), alkonsulokra és konsuli ügynökökre. A főkonsulok rendesen egy nagyobb, több konsuli kerületből álló vidék élén

állnak s felügyeletet gyakorolnak az egyes kerületek élén álló konsulok fölött. Az alkonsulok rendszeren csak segédkeznek a konsuloknak előfordul azonban, hogy önálló szerepkörrel is bírnak. A konsuli ügynökök rendszeren a főkonsulok által neveztetnek ki bizonyos ügyeknek egy bizonyos helyen való elvégzésére.

Hogy valamely konsul működését megkezdhesse, erre engedélyt (exequaturt) kell kieszközölnie azon államtól, a melynek területén székhelye fekszik. Ha ezen a helyen valamely államnak már van konsulátusa, az engedély meg nem tagadható. Az állam politikai szempontokból ugyan általában kizárhatja a konsulokat bizonyos helyekből, de akkor egyik állammal szemben sem tehet kivételt. A konsulok székhelyükre érkezésük után az illető állam kormányának beküldik kinevezési okmányukat, s erre megkapják a formaszabintási felhatalmazást vagy exequaturt az ügyek vitelére és a konsuli teendők végzésére. Személyi okokból sz exequaturt meg is tagadható, sőt vissza is vonható.

37. §. A konsulok jogai és kötelességei. Bár a konsulok nem tekinthetők diplomatiái képviselőknak és így ezek kiváltságaira számot nem tarthatnak, mégis mintidegen államnak funkcionáriusai nem esnek ugyanazon elbánás alá mint más idegenek. A területenkívüliség jogával a konsulok ugyan nem bírnak, de azért rendszeren különös kíméléssel szoktak eljárni velük szemben, személyes adó fizetése alól fel vannak mentve, a hivatalos irataik elhelyezésére szolgáló helyek sérthetetlenek, használhatják államuk czimerét és zászlóját és bizonyos szertartásokra is tarthatnak igényt.

A konsulok kötelességei és teendői igen sokfélék és fontosságuk folyton növekedik. A konsulok általában tartoznak a küldő állam kereskedelmi és gazdasági érdekei felett őrködni, alattvalóit az idegen országban támogatni és szükség esetén meg-

védeni. A konsuloknak továbbá ügyelniük kell a kereskedelmi szerződések pontos betartására, ellenőrizniük kell, hogy államaik kereskedelmi lobogójával visszaélések nem történnek-e, a hajósok és utasok közt felmerült kérdésekben pedig bírói jogokat gyakorolnak. Halálozások esetén Ők veszik fel a leltárt az elhalt vagyonáról és általában közjegyzői teendőket végeznek. Eszleleteikről kormányuknak rendszeren jelentéseket küldenek.

A keleti államokban a konsulok több kivételes joggal bírnak s állásuk ennél fogva igen hasonló a diplomatai képviselők állásához. Bírnak a teljem területenkívüliség jogával, sőt menedékjoggal is, legnevezetesebb joguk azonban az, hogy államuk polgárai felett peres esetekben igazságszolgáltatást gyakorolnak (konsuli bíráskodás). A keleti államokban ugyanis, a hol a jogbiztonság igen ingadozó, az idegen államoknak nem csak képviselői, de egyszerű polgárai is a területenkívüliség jogával bírnak, még pedig részint szerződések, részint szokásjog alapján. A konsulok különben csak mint elsőfokú bíróság ítélnék s Ítéleteik ellen vagy egy külön e célra szervezett felebbviteli bírósághoz, vagy ha ilyen nincs, a hazai rendes bírósághoz lehet felebbezni. Ausztria Magyarország 1898 elejével léptette életbe a konstantinápolyi konsuli főtörvényszéket (1893. évi XXXI. t. ez), mely a konsuli bíráskodás körébe tartozó ügyekben mint második és végső fórum működik. A konsuli bíráskodás el van ismerve Törökországban, Perzsiában, Chinában, Siamban, Marokkóban stb.

D) Harczjog.

1. Nemzetközi viszályok.

38. §. A harczjog tartalma. A harczjog magában foglalja mindazon jogszabályokat, a melyek egymással

békében nem élő államok egymásközi, vagy harmadik államok iránti jogviszonyaira vonatkoznak. Az államok közt ma a békés viszony képezi a rendes állapotot, s különös okoknak kell beállaniuk, hogy ez a viszony megzavartassék. Ez okok számtalan sokfélék lehetnek és egészen el nem kerülhetők, ép úgy mint az egyes emberek sem kerülhetnek el mindig minden czivódást maguk között. Mivel pedig nem létezik oly forum az egyes államok felett, mely az ily czivódásokat állandóan elintézhethné, az államok kénytelenek saját maguknak elégtételt szerezni. Ez történhetik békés rítion vagy kényszereszközök által, és ha ezek célhoz nem vezetnek, háború útján is. A mai viszonyok közt azonban a háború sem idéz már elő egészen jognélküli állapotokat a hadviselő felek közt, sőt a jogfejlődés arra irányul, hogy a háború esetére alkotott jogszabályok köre lehetőleg kiterjesztessék. Az egyes nemzetek közt fennforgó viszályok továbbá természetszerűleg kihatással vannak harmadik államokra is, ha ezek a háborúban nem is vesznek tényleg részt és semlegesek is maradnak. Ezek szerint tehát a harczjog tartalmazza azokat az elveket, a melyek a nemzetközi viszályok békés módon vagy kényszereszközök útján való elintézésére vonatkoznak, és azokat, a melyek a nemzetközi viszályok háború általi elintézését tárgyalják. Az utóbbi részben külön kell tárgyalnunk a hadviselő felek jogviszonyait és külön a semlegesek jogviszonyait.

39. §. Békés eszközök a nemzetközi viszályok elintézésére. Oly nemzetközi viszályok, melyek gyökerei nem nyúlnak mélyebben bele az államok és nemzetek politikai életébe, egy kis jóakarattal az érdekelt felek részéről békésen is elintézhethők. A békés elintézési módokhoz tartoznak: a diplomatai alkudozások, az u. n. jó szolgálatok (bons offices), a tulajdonképeni közvetítés és a békebíróságok.

A diplomáciai alkudozások arra irányulnak, hogy a nemzetközi viszályok békés úton, közvetlen érintkezés által simíttassanak el. Ily esetekben az államok rendszeren kölcsönösen tesznek egymásnak engedményeket s így állítják helyre a régi jó viszonyt. Ezen alkudozások vezetése képezi a diplomáciai képviselők főfeladatát. Fontos esetekben előfordul, hogy az államok egyes ügyekről emlékiratokat dolgoztatnak ki, hogy így a viszály tárgyát a közvélemény megítélése alá bocsássák.

Ha valamely, egy fennforgó nemzetközi viszályban nem érdekelt állam a béke helyreállítása céljából elvállalja a közvetítést azon államok közt, a melyek közt a békés viszony megzavarva lett, akkor ezen harmadik állam „jó szolgálatairól”¹¹ beszélünk. Ily esetekben a jó szolgálatokat felajánló állam csak pusztán a közvetítő szerepét játssza, a nélkül, hogy a maga részéről is javaslatokat tenne.

Tulajdonképeni közvetítésről akkor szólunk, ha valamely nem érdekelt állam nem szorítkozik arra, hogy a viszálykodó államok üzenetét egymáshoz közvetítse, hanem ő maga is javaslatokat tesz a béke helyreállítására vonatkozólag. Ily közvetítő szerepet azonban az államok csak akkor vállalhatnak magukra, ha őket erre az érdekelt felek felkérték, vagy ha legalább is beleegyezésüket adták a közvetítésre. Ez esetben a közvetítőket illeti az a szerep, hogy a kibékülés módozatait megkeressék és a feleket elfogadásukra bírni igyekezzenek. Ha ez alapon tényleg létrejön a békeszerződés, betartásáért a közvetítő állam rendszeren kezességet szokott vállalni.

A nemzetközi viszályok békés elintézésére szolgáló eszközök közül legfontosabbak a békebíróságok.

40. §. Nemzetközi békebíróságok. A nemzetközi békebíróságok különösen a jelen század folya-

mán nagy szerepet játszottak és gyakran igen sikeresen működtek, úgy hogy ennek következtében újabban nagyobb mozgalom indult meg a békebíró-ságok intézményének általános elfogadtatása tárgyában. De bármennyire üdvös is volna a békebíró-ságok elé utalt ügyeknek lehetőleg tág körre való kiterjesztése, túlvérmes az a remény, hogy ily módon lehetséges lesz a háborúkat valaha egészen szükségtelenné tenni. A békebíró-ságok sikerrel csak ott működhetnek, hol jogi kérdések elintézéséről van szó, a háborúk azonban rendszeren nem ily vitás jog-esetekből, de a nemzetek történelmileg kifejlődött aspirációinak összeütközéséből keletkeznek. Ily kérdéseket békebíró-ság útján nem lehet elintézni, de azért a békebíró-ságok intézménye kétségkívül igen sok esetben üdvös eredményekre vezethet.

A békebíró-ságok rendszeren a felek közt létrejött szerződéses megállapodás folytán alakíttatnak. E szerződés vagy felsorolja azon jogi szabályokat, a melyeket a békebíró-ság tagjainak az ítélet hozatalánál szem előtt kell tartaniok (arbitratio). vagy egészen a bíróságra bízza, hogy mely elvek szerint akarja ez az elébe utalt kérdést eldönteni (arbitrium). Hogy békebíró-nak kit lehet kijelölni, arra általános szabályok nem léteznek, mint békebírák szerepelhetnek ennél fogva: uralkodók, államférfiak, szak-tudósok, jogi vagy tudós testületek, vagy különböző államok képviselőiből külön e célra alakított testületek. A bírói eljárás szabályait a békehíré vagy békebíró-ság maga állapítja meg. Ha testület szerepel mint békebíró-ság, ez határozatait szótöbbséggel hozza, szavazategyenlőség esetén egyáltalában nem jön létre semmiféle határozat, hacsak a békebíró-ság tagjai nincsenek feljogosítva arra, hogy ily esetben superarbitert jelölhessenek ki. A békebíró-ság ítélete oly elbírálás alá esik, mintha az az érdekelt felek

közt létrejött egyezség volna és ezért feltétlenül kötelező, habár végrehajtását nem igen lehet kikényszeríteni. Ha azonban a békebíróóság túlmegy azon a meghatalmazáson, a melynek alapján működik, ha a bíróság vagy egyes bírák bebizonyíthatóan rosszhiszeműleg viselkedtek és ha a bíróság határozata általános nemzetközi jogelvekbe ütközik vagy az általános emberi jogokat sérti meg, a határozat semmisnek tekintendő.

41. §. Kényszereszközök nemzetközi viszályok elintézésére. Ha a nemzetközi viszályok egészen békés úton el nem intézhetők és a felek mégsem akarnak háborúba lépni, bizonyos kényszereszközöket vehetnek igénybe. Ilyenek a megtorlás (retorsio), a békés represszáliák, a hajózár (embargo) és a békés tengerzár (béke-blokád).

Megtorlás (retorsio) alatt értjük valamely állam jogtalan vagy méltánytalan cselekményének hasonló cselekménnyel való viszonzását. Ha pl. valamely állam az idegeneket kevesebb jogban részesíti, mint saját alattvalóit vagy éppen kiutasítja őket, az érintett államok részéről hasonló eljárásnak van helye. A megtorlás alkalmazásánál azonban mindig meggondolandó, hogy váljon ez intézkedés érinti-e annyira a sértő állam érdekeit, hogy alkalmazásától eredményt lehessen várni és hogy nem okoz-e magának a megtorló félnek is jelentékeny hátrányt. Az általános emberi jogokba ütköző megtorló intézkedéseket a nemzetközi jog nem tartja megengedhetőnek.

A megtorlás egy szigorúbb nemét képezik a represszáliák. Ezeket az állam akkor alkalmazza, ha fontos jogai lettek valamely idegen állam részéről megsértve, pl. ha ez az állam valamely követet megsértett vagy valamely szerződést nem tartott be.

A hajózár (embargo, abban áll, hogy valamely állam a jogsértő állam kereskedelmi hajóit kikötőiben

visszatartja mindaddig, míg valamely jogsértésért elégtételt nem kapott. Ha a sértő állam ily elégtételt nyújtani vonakodik, a hajók végleg is lefoglalhatók, de ez csak a háborús állapot bekövetkezése után történhetik. A hajózár elrendelése különben rendesen megtorlást von maga után az érdekelt állam részéről, s ezért alkalmazását lehetőleg kerülik.

Békés tengerzár vagy békeblokádról akkor szólnunk, ha a sértett állam a jogsértő állam kikötőit hajókkal elzárja és hajóinak közlekedését mindaddig megakadályozza, míg követelései nem teljesítettek. A békeblokádnál — eltérőleg a háborús tengerzártól — semleges hajókat nem kötelez. Ez a kényszereszköz először Görögország ellen alkalmaztatott 1827-ben, utoljára Kréta szigete ellen 1897-ben. Mivel ez a tengerzár gyakran igen sokáig tart, a nélkül hogy célhoz vezetne és sokszor egyenesen előidézi a háborút, alkalmazása csak kivételes esetekben tanácsos.

2. A hadviselő felekre vonatkozó szabályok.

42. §. A háború és annak alanyai. Ha sem a békés eszközök, sem a kényszereszközök sikerre nem vezetnek, az államok az önségély utolsó eszközához, a háborúhoz szoktak nyúlni, hogy nyers erővel megszerezzék maguknak azt, a mit kívannak. A háború azonban, mint már említettük, nem idéz elő teljesen jognélküli állapotokat, sőt ellenkezőleg számos oly jogszabály van, mely csak háború esetében lép érvénybe. A hadviselő felek jogai és kötelesegeire vonatkozó szabályok először az amerikai polgárháború alkalmával 1864-ben lettek összegyűjtve, és e háború tartama alatt irányadókul vétettek. Később az 1874-iki brüsszeli konferenzia kodifikálta a harczzog elveit, de ez a munkálata formaszertint elfogadva és hatályba léptetve nem lett. Az orosz

iniciatívára Hágába egybehívott u. n. leszerelési konferencia programjának egy fontos pontját fogja képezni e munkálat revisiója oly alakban, hogy az minden állam részéről elfogadtathassák; a tudomány terén azonban a benne foglalt jogszabályok már ma is el vannak ismerve.

Háborút a nemzetközi jog szempontjából csak független államok, illetve azok szervezett haderői viselhetnek, magánosok vagy lázadó pártok hadviselő feleknek el nem ismerhetők. A gyakorlat azonban azokat a lázadó pártokat, a melyek valamely közjogi kérdés miatt ragadtak fegyvert, rendesen elismeri hadviselő feleknek, ha kellően szervezve vannak, tényleg függetlenek és a harczzog törvényeit megtartják. így pl. Garibaldi csapatai és az amerikai Egyesült Államok déli államai hadviselő feleknek vettek, bár az akkori viszonyok szerint alig voltak egyebek lázadó pártoknál. A háború folytatható több szövetséges állam részéről is, s ez esetben rendesen szerződésileg állapítatnak meg, mily mértékben és mely esetekben tartozik a szövetséges állam a tulajdonképeni hadviselő félt támogatni. Iía a szövetséges egész haderejét bocsátja a háborúba, rendes hadviselő félnek vétetik. Ily esetben a szövetséges államok az ellenséggel csak együtt léphetnek szerződésre, külön-külön a felek csak akkor szerződhetnek, ha végszükségbe jutottak, ha szövetséges társuk a szövetség alapját képező szerződés ellen vétett, vagy a felajánlott méltányos békekötést elutasítja és ha a szövetség céljának elérése lehetlenné vált. Ha a szövetségi viszony nem terjeszkedik ki a szövetséges egész haderejére, hanem csak bizonyos támogatás vagy segélyezés kötelezettségét állapítja meg, a szövetségest nem szokták hadviselőnek tekinteni, az ellenséges állam azonban ilyenkor követelheti, hogy a szövetséges vagy a támogatást szüntesse meg, vagy nyíltan háborúba lépjen.

A háborúban csak az államnak szervezett haderejét képező és e célra kirendelt csapatai vehetnek részt. A háborúban résztvevő magánosok egyszerűen büntetéseknak tekintendők. Előfordul azonban, hogy az állam magánosokból szervez u. n. szabad csapatokat vagy egyes magán-hajósokat kalózkodásra hatalmaz fel. A szabad csapatokat a nemzetközi jog mint az államok haderejének egy részét ismeri el, a kalózkodás ellenben az 1856-iki párizsi deklaráció óta meg van szüntetve, mint azt annak idején látni fogjuk.

43. §. A háború tárgya és eszközei. A háború tárgyait a mai felfogás szerint csak azon személyek és dolgok képezhetik, a melyek a háború folytatására használatnak, így a fegyveres erő, az állam anyagi javai stb. Békés magánosok és az ezek tulajdonát képező javak háború esetében is tiszteletben tartandók.

A háború eszközeinek soha sem szabad embertelenségre és szükségtelen kegyetlenségre vezetniük. E szempontból a szokásjog, — és részben nemzetközi szerződések is, — több tilalmat állítottak fel. így nevezetesen méx'eg, mérges fegyverek, továbbá oly fegyverek, lövegek és anyagok, melyek szükségtelen physikai fájdalmat okoznak, semmi körülmények közt nem használhatók. Tilos továbbá az ellenséges haderő egyes tagjai ellen elkövetett orgyilkosság, vad vagy félig vad népeknek háborúban való alkalmazása, ragályos betegségek szándékos terjesztése, sebesültek, foglyok és védtelen személyek megöletése, idegen tulajdon szükségtelen elkobozása vagy szétrombolása, az ellenfél alattvalóinak fellázítása törvényes kormányuk ellen, meg nem erősített és katonai erővel nem védett városok vagy telepek ostromlása, ágyúztatása és lerombolása, a parlamentairek fehér lobogójával, a vörös kereszt

jelvényével, idegen zászlókkal vagy idegen egyenruhákkal való visszaélés, stb.

44. §. A háború kezdete. Régebben a háborúk minden körülmények közt a formális hadüzenéssel vették kezdetüket, ez a hadüzenés azonban ma már nem szükséges és ezért nem is szokásos. Ma a háború kezdetét azon időponttól számítják, a melyben két állam a diplomatai érintkezést egymással megszakította, a mennyiben a megszakításra háborús lépések következnek. Ha az egyik állam a másiknak ultimátumot állít, ennek elutasítása jelenti a háború kezdetét, ha valamely állam a másik fél egy bizonyos ténykedését casus belli-nek minősíti, e tény bekövetkezésével kezdődik a háború.

A háborús viszony beállta nem szünteti meg teljesen a jogviszonyt a két állam közt. A diplomatai képviselők, kiknek hivatásuk a két állam közti politikai érintkezést fenntartani, elhagyják ugyan az országot, de a konszularis képviselők, kik magánérdekeket védenek, megtarthatják állásaikat, bár gyakran ők is hazaküldetnek. Az ellenséges területen lakó magánosok, ha békésen viselik magukat, megmaradhatnak az országban és rendesen valamely más állam képviselőjének oltalma alá helyeztetnek. Előfordult különben az is, hogy egy háborúban álló állam az ellenséges állam alattvalóit kiutasította, ezt tette pl. Franciaország 1870-ben a a német alattvalókkal szemben.

A háború kezdetével az államok rendesen határidőt szoktak megállapítani, a mely alatt az ellenséges állam hajói az ország kikötőit elhagyhatják. A hadviselők közt fennálló szerződések csak annyiban szűnnek meg, a mennyiben teljesítésük a háborús állapot következtében lehetetlenné válik (pl. kereskedelmi, kiadatási szerződések), ellenben vannak oly szerződések, is, melyek épen háború esetében lépnek

érvényre (pl. a kalózkodás eltörlésére vonatkozó egyezmény, a genfi conventió stb.). A hadviselő államokhoz tartozó magánszemélyek egymás közti érintkezése a háború tartama alatt nem szűnik meg, de minden államnak jogában áll ezt az érintkezést megszorítani és feltételekhez kötni.

45. §. Hadviselő felek. A hadviselő feleknek egymással szemben való viselkedésére vonatkozólag a szokásjog ősidőktől fogva számos oly szabályt ismert el, a melynek betartását a hadviselő felek egymástól megkövetelheték. Ma az ellenséghez tartozóknak csak azok vétetnek, kik mint az ellenséges állam véderejének tagjai a harcban tényleg részt vesznek. De nem mindig lehet kétségtelen bizonyossággal megállapítani, kik tartoznak valamely állam haderejéhez. így pl. I. Napoleon a német szabadságharcz idejében a Lützw-féle szabadcsapatokat egyáltalában nem, Németország 1870—71-ben a francia „francs-tireurs“-csapatokat csak bizonyos feltételek mellett ismerte el az ellenséges haderőhöz tartozóknak. Ily vitás esetek elkerülése czéljából a brüsseli konferentia azt indítványozza, hogy csak azok a szabad csapatok tekintessenek valamely hadsereg alkatrészéül, a melyeknek élén egy alattvalóiért felelős személy áll, ezenkívül az ily szabad csapatoknak nyíltan kell hadakozniok, magukat a hadi szokásokhoz kell tartaniok és egyenruhát vagy távolról felismerhető jelvényt kell viselniük. A hadsereg azon része, mely a háborúban fegyveresen nem vesz részt (ellátási csapatok, papok, orvosok, katonai hivatalnokok stb.) alá vannak ugyan vetve a háború esélyeinek, de ellenük közvetlen támadás nem intézhető. A parlamentairek, kik alkudozások, tárgyalások folytatására vagy üzenetek átadása czéljából mennek az ellenséges táborba, teljesen sértetlenek, a mennyiben e joggal kémkedés czéljából

vagy más czélból vissza nem élnek. Az uralkodók és családtagjaik ellen közvetlenül rendesen nem szoktak lövegeket intézni. A hírlaptudósítók és a táborban tartózkodó idegen látogatók a főparancsnok rendelkezése és felügyelete alatt állnak, ki a táborból elküldött tudósításaikat is ellenőrizheti.

46. §. Hadi foglyok. A háborúban résztvevő összes személyek, — beleszámítva azokat is, kik tényleg nem harezolnak, — foglyul ejtethők. Ez alól az uralkodók s a diplomatai személyek sem képeznek kivételt, a hadseregben szolgáló papok, orvosok és gyógyszerészek azonban rendesen csak az esetben fogatnak el, ha szolgálatuk nélkülözhetetlen. A hadi foglyokkal nem szabad úgy bánni, mint az elfogott közönséges büntetésekkal; sem börtönökbe, sem fogházakba el nem zárhatók és magántulajdonukat is megtarthatják. A foglyul ejtett egyének részére rendesen valamely várost, erődöt vagy táborot jelölnek ki, a melyben fogságuk tartama alatt tartózkodniok kell; ha ezt a helyet elhagyják és újból elfogatnak, szigorúan megbíntethetők. Ha a foglyok becsületszóra ígérnek, hogy nem fognak többé fegyvert, rendesen egészen szabad lábra szokták őket helyezni, de ha becsületszavukat megszegik és ismét fogságba esnek, igen szigorúan, esetleg halállal is büntethetők. A hadifoglyok nyilvános munkákra is használtnak, de e munkának sem megbecstelenítőnek nem szabad lennie, sem a háborúval összefüggésben nem szabad állania. A foglyok tisztességes ellátásáról az az állam gondoskodik, mely őket őrizet alatt tartja, de a foglyok saját költségükön is elláthatják magukat. A foglyok által tanúsított engedetlenséget katonai törvények szerint büntetik, ha összeesküvést szőnek vagy együttesen szökést kísérelnek meg, halállal is sújthatok. A hadi fogság véget ér a foglyok egy-

szerű szabadon bocsátásával, kicserélésével, vagy a béke megkötésével.

47. §. Betegek és sebesültek. A betegekkel és sebesültekkel szemben követendő bánásmód tekintetében 1864-ben nemzetközi egyezmény jött létre, — az u. n. genfi conventió — a melynek intézkedései ma úgyszólván általános érvényűek.

E conventió a mozgó és a katonai kórházakat semlegeseknek és sérthetetleneknek nyilvánítja és kimondja, hogy minden kórház mindaddig kímélendő és megvédelmezendő, míg betegek és sebesültek tartózkodnak benne. Nem szabad azonban a kórházakba vagy melléjük fegyveres erőt rendelni. A kórházak személyzete szintén semleges és sérthetetlen, és hivatása gyakorlásában akkor sem akadályozható, ha a kórház már az ellenség kezébe került. Azon polgárok, kik a sebesülteknek segítséget visznek, szintén kímélendők, úgy szintén a magánházak is, a melyekbe sebesülteket vesznek fel, sőt ezen házak tulajdonosai a beszállásolás és részben a hadi adó fizetésének kötelezettsége alól is felmentetnek. A sebesültek nemzetiiségükre való tekintet nélkül ápolandók és ha meggyógyulásuk után harczképtelenek maradnak, hazabocsátandók. A betegápolásra szánt helyek és betegápolással foglalkozó személyek fehér alapon a vörös kereszt jelvényét viselik.

Mivel a genfi egyezmény több intézkedése hézagoe, 1868-ban a hatalmak képviselői egy pótszerződés megkötése céljából ültek össze, munkálatuk azonban ratifikálva nem lett. Ez a pótszerződés, — illetve annak tervezete — különösen a tengeri háborúkra nézve tartalmaz több fontos intézkedést. Ezek szerint azok a kisebb hajók, melyek a fuldoklóknak és sebesülteknek segílyt nyújtanak és azok a kereskedelmi hajók, melyek sebesültek és betegek felvételére vannak rendelve, semlegeseknek és sérthetetleneknek tekin-

tendők. Az ellenséges kézbe jutott hadihajókon tartózkodó sebesültek és betegek kímélendők és ápolásban részesítendők. A sebesültek felvételére szolgáló hajók szintén a vörös kereszt jelvényét viselik. E pótszerződés tervezetével a legközelebb összeülő hágai konferencia ismét foglalkozni fog.

48. §. Kivételek a harczzog alól. A harczzog intézkedései alá nem tartoznak a szökevények, kiket ha kézrekerülnek, mint árulókat szoktak kivégeztetni, és amartalóczok, kik a csatamezőkön a halottakat kifosztják s kik szintén rögtöni halállal büntethetők. A tetten kapott kémeket rendesen szintén azonnal föbelövik vagy felakasztják, bár a brüsszeli konferencia többször említett munkálata megköveteli, hogy a kémek is előbb bíróság elé állíttassanak. Kémnek azonban csak az tekintendő, ki titkon vagy hazug ürügy alatt iparkodik valamely az ellenségtől megszállt helyen értesüléseket szerezni oly szándékkal, hogy azokat a másik fél tudomására hozza. Katonák tehát, kik mint ilyenek, nyíltan hatolnak be az ellenséges táborba, nem tekintendők kémeknek, ép oly kevésé mint a küldönczök és futárok, kik az ellenséges táborba jönnek vagy azon áthaladnak. Az a kém, kit az ellenség nem azonnal kerít kézre, hanem csak egy későbbi alkalommal fog el, kémkedésért nem büntethető'. A harczzog alá végül nem tartoznak azok a magánemberek sem, kik a háborúban fegyveresen részt vesznek, a nélkül hogy valamely haderőhöz tartoznának.

44. §. **A hadviselő felek jogai és kötelességei az ellenséges területen.** A háborúnak első következménye rendesen az, hogy az egyik fél a másiknak területét, illetve annak egy részét megszállja s ezáltal, — hacsak a háború tartamára is — tényleges ura lesz a megszállt vidékeknek. Régebben — még a Napóleoni háborúk idejében is, — ezekkel a

tartományokkal úgy bántak el, mintha azok a megszállás tényével a megszálló állam tulajdonába mentek volna át, úgy hogy ez korlátlanul rendelkezhetett fölöttük. Újabb időben azonban mindinkább az a fel fogás jut érvényre, hogy az ily megszállt területen senki sem bírhat több joggal, mint a mennyivel az az állam bírt, a melyhez az illető terület eredetileg tartozott, és hogy a megszállás tartama alatt a megszállt terület alkotmányában és lakói jogviszonyában semmiféle lényeges változások nem vihetők keresztül. Ennélfogva a megszállt államrész büntető és polgári törvényei épségben maradnak s csak annyiban módosulnak, a mennyiben a háborús viszony ezt megkívánja. Csak a hadi állapot miatt súlyosabb elbírálás alá eső u. n. hadi vétségek tárgyában szoktak hadbíróóságok ítélezni. A megszállt államrész közigazgatási tisztviselői is megtartják helyeiket, a meddig kötelességüket teljesítik és hatáskörükön túl nem lépnek. A politikai jogok és kötelességek gyakorlása a megszállt államterületen természetesen felfüggeszhető. Magánemberek, a mennyiben békésen viselik magukat, polgári jogaik teljes birtokában maradnak, de kötelesek magukat a megszálló hatalom rendelkezéseinek alávetni.

A megszállt területen talált ingó államvagyon a megszálló fél lefoglalhatja és eltulajdoníthatja. Ezen lefoglalt javak a zsákmányt képezik, mely azonban nem a hadsereg egyes tagjait, de magát a megszálló államot illeti. A zsákmányt különben a tulajdonos mindig visszakövetelheti, míg kifejezetten le nem mondott róla (pl. a békeszerződésben) vagy a visszaadás lehetetlenné nem vált. Az ingatlan államvagyon nem megy át a megszálló fél tulajdonába, bár ez ideiglenesen használhatja. A magánvagyon teljesen sérthetetlen. Oly dolgok azonban,

melyek a másik államnak a hadviselésben segítségére lehetnének, akkor is lefoglalhatók, ha magánosok kezében vannak, de e lefoglalás folytán nem mennek át a megszálló fél tulajdonába s a háború befejezte után, — esetleg kárpótlás adása mellett — visszaadandók. A megszállt területek lakói kényszeríthetők bizonyos szolgáltatások teljesítésére is. E szolgáltatásoknak két nemét szokták megkülönböztetni, a requisitiókat s a contributiókat. Requisitiók esetén a megszállt területek lakói a megszálló félnek élelmiszereket vagy ruhadarabokat tartoznak átadni vagy szállítási eszközeiket felhasználás végett átengedni, — mindig megfelelő kártérítés mellett. A contributiók (sarczok) ellenben pénzbeli szolgáltatásokból állanak. Ezek bizonyos tekintetben jogosultak, mert hisz a megszállt területek lakói saját államuknak nem fizetnek adókat; sohasem szabad azonban oly magasaknak lenniük, hogy behajtásukkal a magántulajdon sértetlenségének elve sérelmet szenvedhetne.

Templomok, kórházak, iskolák, közművelődési intézetek sem le nem foglalhatók, sem el nem pusztíthatók, ideiglenesen azonban a megszálló fél használhatja azokat.

A hadviselő feleknek végül joguk van hadi represszáliákat gyakorolni. Ezek rendszeren a „szemet szemért, fogat fogért“, elvének legbrutálisabb alkalmazásában állanak. Ha pl. az egyik fél egy elfogott tisztet indokolatlanul kivégeztet, a másik fél ugyanezt teszi egy kezében lévő ellenséges tiszttel szemben, ha valamely falu lakói az ellenségre lőttek, ez a falut bombáztathatja s leromboltathatja stb. Igen óhajtandó volna, hogy az ily represszáliák mindig az emberszeretet korlátain belül s csak végső szükség esetén, — de akkor is nem túlságos mértékben gyakoroltassanak.

50. §. Tengeri háború. A tengeri háborúban két különös harceszköz fordul elő: a kalózkodás és a tengerzár.

A kalózkodás régebben abban állt, hogy bizonyos egyének a hadviselő féltől nyert felhatalmazás alapján a nyílt tengeren ellenséges hajókra vadászhattak s azokat lefoglalhatták. E harceszköz ellen, — mely kétségkívül erkölcstelen és méltatlan, — a tudomány terén, de gyakorlati téren is régóta küzdöttek, míg végre az 1856-iki párizsi deklaráció szerződésileg eltörölte azt. Az északamerikai Egyesült Államok ugyan e szerződést nem írták alá formászerűen, de intézkedéseit (pl. a spanyol-amerikai háborúban) mindig betartották. A „hadi”-hajóknak azonban még mindig joguk van, idegen hajókat lefoglalni és zsákmányul ejteni, úgy hogy a magántulajdon tényleg még ma is kevesebb védelemben részesül a tengeren, mint a szárazföldön. A tengeri zsákmány a szárazföldi zsákmánytól nemcsak abban különbözik, hogy magánegyének vagyonából is állhat, de abban is, hogy nem az állam tulajdonába megy át, hanem azok tulajdonába, kik a zsákmányt kézrekerítették. Hogy azonban a tengeri zsákmány valakinek tulajdonába átmenjen, a zsákmányolás érvényességének egy erre hivatott tengeri bíróság — Prisengericht — előtt kell megállapíttatnia. Rend szerint a nyílt tengeren elfogott hajót a legközelebbi honi kikötőbe vonszolják, miután előbb az elfogás módzatairól jegyzőkönyvet vettek fel és az árutat lepecsételték. A honi kikötőkben a jegyzőkönyv a tengeri bíróságnak adandó át, a mely aztán igen egyszerű formáságok közt mondja ki ítéletét. Rendszeresen az érdekelt feleknek kell bizonyítaniok, hogy a hajó elfogása jogellenes volt; ha ezt bebizonyítani nem tudják, a hajót és összes áruit az elfogó hajó személyzetének ítélik oda. De ha a hajó az elfogás-

nál megsérült, ha nagyon lassan mozog vagy csak kevés értékkel bír, ha az ellenség az elfogott hajó visszavételével fenyeget, és ha az elfogás a honi partoktól igen távol történt, az elfogott hajó azonnal a tengeri bíróság Ítélete nélkül is elsülyeszthető. Jogilag azonban az ily eljárást alig lehet indokolni.

Igen fontos szerepet játszik a tengeri háborúban a tengerzár (blokád) is. Tengerzár alatt értjük valamely kikötőnek, tengerpartnak vagy folyótorkolatnak ellenséges hajókkal való elzárását oly módon, hogy a közlekedés a tenger felőli oldalon teljesen lehetetlenné váljék s ezáltal az illető állam anyagiilag károsodjék. Ily esetekben, — eltérőleg a békés tengerzárától, — semleges hajók sem közlekedhetnek a kikötőkkel. A hadi tengerzárnak két nemét különböztetjük meg, a fiktív és az eöektiv vagy valóságos tengerzárát. Az elsőt különösen régebbi időkben gyakran használták. Ez abból állt, hogy az egyik hadviselő fél csak pár hajót állított fel az ellenséges kikötő közelében s az így létrejött tengerzárát arra használta fel, hogy semleges államok hajóira vadászszék azzal az indokolással, hogy ezek ellenséges kikötőkbe készülnek. A tengerzár e nemét, vagyis jobban mondva ezt a tengerzárral való visszaélést a párizsi deklaratio szüntette meg, a mennyiben ez kimondja, hogy a tengerzáraknak, hogy kötelezők legyenek, effektiveknek kell lenniük. Effektív tengerzárról beszélünk akkor, ha a tengerzár oly haderővel vitetik keresztül, mely igazán képes, más hajóknak közeledését megakadályozni. Tengerzárát különben csak a hadviselő fél főhatósága rendelhet el. A tengerzár elrendelése a semleges államoknak és az esetleg gyanútlanul közlekedő hajóknak mindig tudtára hozandó.

Ha valamely hajó, daczára annak, hogy a tengerzáról tudomása van, az elzárt kikötőhöz közeledik,

üldözőbe vehető és — kivéve ha semleges kikötőbe menekült, — elfogható és elkobozható. A tengerzár-
nak állandónak kell lennie, azaz a kikötőt, tenger-
partot vagy torkolatot elzáró hajóknak helyeikről
eltávoznik nem szabad, kivéve, ha vihar áll be.
Vihar esetén minden hajó bebocsátandó az elzárt
kikötőkbe. Folyamtorkolatok csak akkor zárhatók el,
ha a folyók egész folyásukban vagy legalább is egész
hajózható részükben a hadviselő állam területéhez
tartoznak.

51. §. Szerződések a hadviselő felek közt. A
hadviselő felek közt háború esetén is jöhetnek létre
bizonyos szerződészerű megállapodások s ezek ép
úgy betartandók, mintha békés viszonyok közt
jöttek volna létre. Ilyen megállapodás alapján állítják
ki pl. az u. n. menvédek (salvus conductus),
a melyeknél fogva egy bizonyos személy az ellenséges
hadcsapatokon vagy a megszállt területen is bántat-
lanul mehet át. Ezenkívül ide tartoznak: a foglyok
kicszerelésére irányuló szerződések, a fegyvernyugvási
és a megadási szerződések. A fegyvernyugvás
(fegyverszünet) lehet általános, ha a hadviselő felek
egész haderejére vonatkozik, és lehet részleges, ha
érvénye csak egy bizonyos területre terjed ki. (Pl.
fegyverszünetek az elesettek eltemetése céljából.)
Feltételei szerződésileg állapíttatnak meg és a had-
csapatokkal közlendők. A fegyverszünet tartama
alatt mindkét fél azt a katonai pozíciót tartozik
megtartani, melyet a fegyverszünet megkötésekor el-
foglalt, sem a hadvonalat előbbre tolni, sem erődítéseket
végezni ez idő alatt nem szabad. Ha a fegyverszünet
határozatlan időre lett kötve, mindig felmondandó,
ha azonban az egyik fél a fegyvernyugvás valamely
feltételét megsérti, az egész szerződés felbontottnak
tekintendő. Általános fegyvernyugvás csak valóságos
nemzetközi szerződés útján jöhet létre.

A megadási szerződések vonatkozhatnak egyes várak, hadihajók, hadcsapatok s az egész hadsereg megadására. Feltételei minden esetben külön állapítandók meg, de általános szabály, hogy sem embertelen, sem az ellenségre sértő feltételeket szabni nem szabad. Ez utóbbi szempontból a magukat megadó hadcsapatok tagjainak rendesen meghagyják kardjaikat.

52. §. A háború befejezése. A háború befejezhető azért, hogy valamely fél az ellenséges területet teljesen meghódítja (Sicília 1859-ben), vagy az ellenségeskedést egyszerűen beszünteti. A háború befejezésének rendes módja azonban a békekötés.

A békekötés nemzetközi szerződés útján jön létre. E szerződésnek tartalmaznia kell mindazon feltételeket, a melyek mellett a békés viszony újból helyreállhat. A békeszerződések előlegesek vagy véglegesek. Az előleges (praelimináris) békeszerződés rendszerint csak általánosságban állapítja meg a feltételeket, és a végleges szerződésre bízta a feltételek részletes körülírását. A végleges békekötés után megszűnik az ellenségeskedés, a két nemzet közti békés érintkezés ismét megindul, és a hatályukban felüggesztett szerződések ismét életbe lépnek. Az ellenséges cselekményekből származó követelések és panaszok a békekötés folytán elintéztnek vétetnek. A hadifoglyok békekötéskor azonnal szabadon bocsátandók, contributiókat a békekötés után egy fél sem szedhet többé. A jövőben beálló viszonyok alapjául, — a mennyiben a békeszerződés máskép nem intézkedik, — a háború befejezésekor fennforgóit állapot vétetik. A békeszerződés megszegése új háborút idézhet elő.

A háború következtében a megszállt területen keletkezett sajtárságos köz- és magánjogi viszonyok a békekötés után megszűnnek és a megszállt állam összes

jogai az illető területre ismét felélednek (Postliminium). Sőt az állam fensége a megszállás ideje alatt sem enyészik el teljesen, s ezért pl. nem kell elismernie azokat az adósságokat, a melyeket a megszálló fél a megszállt területre felvett. E tekintetben különben a békeszerződések eltérő intézkedéseket is állapíthatnak meg.

3. A hadviselő felek és semlegesek jogviszonyai,

53. §. A semlegesség. A két állam közt kitört háborúban tényleg részt nem vevő államokat semlegeseknek nevezzük. A semleges államok a háború kitörte után is folytathatják a békés érintkezést a hadviselő felekkel.

A semlegesség általános, ha nemzetközi szerződéseken alapul, mint pl. Svájc és Belgium semlegessége, és különös, ha valamely állam saját elhatározásából kijelenti, hogy egy bizonyos háborúban nem vesz részt. A semlegességnek egy különös neve a fegyveres semlegesség, mely előáll, ha valamely állam oly célból fegyverkezik, hogy semlegességét a hadviselő felek esetleges támadása ellen megvédje.

54. §. A semlegesek jogai és kötelességei. Semleges államok területe hadjárat esetében is teljesen sérthetetlen és menhelyet képez a hadviselő felek számára is. Semleges államnak s alattvalóinak a hadviselő állam területén lévő ingó és ingatlan vagyona szintén sérthetetlen és ha végszükség esetén az ily vagyon mégis meg lesz támadva, ezért kárpótlás adandó. Sérthetetlenek továbbá a semleges lobogó alatt utazó hajók és a rajtuk levő árúk, még akkor is, ha az ellenséges állam tulajdonát képezik. Semleges árú akkor is sérthetetlen, ha ellenséges hajón találják. Ez elvek az 1856-iki párizsi deklarációban szerződésileg el vannak ismervé.

A semleges államok azonban kötelesek arra ügyelni, hogy területüket, belvizeiket vagy kikötőiket egy hadviselő fél s é használhassa fel hadi czélokra. Ha katonák átlépik a határt, a semleges állam kötelessége, őket lefegyverezni s egy a harcztértől lehetőleg távol fekvő helyen internálni. Az ily csapatok ellátásának költségeiért természetesen kárpótlás nyújtandó. Hadi czélokra szánt árúkat (pl. fegyvereket) a semleges államoknak nem szabad továbbítaniok, meg kell továbbá tiltaniok saját területükön a katonatorzást, hadi kölcsönök felvételét és a hadisegélyre való gyűjtést. Az emberbaráti czélokra (pl. sebesültek számára) való gyűjtések nem tilosak. A semleges állam tartozik továbbá, a hadviselő felek intézkedéseit respektálni, mi különösen a tengerzár esetében bir nagyobb jelentőséggel. A semleges állam kötelességeit természetesen alattvalói is teljesíteni tartoznak. E kötelességek megsértése valamely állam részéről háborút von maga után, ha csak alattvalói sértik meg a semlegességet, a semleges állam elégtételt köteles adni.

55. §. Hadi dugárú. Ha semleges területekről oly árúkat szállítanak el, a melyekre valamely hadviselő félnek hadi czélokra szüksége van, ez árúk hadi dugárúnak tekintendők és lefoglalhatók. Hogy mely árúk esnek a dugárú fogalma alá, az minden konkrét esetben külön bírálendő el, a semleges államok különben háború esetén rendesen ki is szokták jelenteni, hogy mit tartanak hadi dugárúnak. Dugárúk lehetnek: fegyverek és fegyverrészek, lőszeres és robbantó anyagok, lőszeres előállítására alkalmas anyagok, szállító eszközök, hadihajók stb., bizonyos esetekben azonban a kőszén, hajókazánok, élelmiszerek, ruhanemíiek és pénzküldemények is dugárút képeznek, de ezek csak akkor foglalhatók le, ha bebizonyíthatólag hadi czélokra vannak rendelve.

A semleges hajók annak megállapítása czéljából, hogy nem szállítanak dugárút, — nyílt tengeren is bármikor feltartóztathatók sőt át is kutathatók. Ily esetekben a hadviselő fél hadihajója jeladásul egy lövést tétet, a melyre a kereskedelmi hajónak minden esetben meg kell állania. Ha a hajók egymáshoz közeledtek, a hadihajó egy tisztje megtudakolja a hajó rendeltetési helyét és a rajta szállított árúk mineműségét, ha gyanakszik, hogy a nyert felvilágosítások nem felelnek meg a valónak, a hajót át is kutathatja. Ha dugárút talál a hajón, akkor az egész hajót valamely honi kikötőbe vitetheti, hol a dugárúkat minden esetben lefoglaltatnak, a hajó azonban csak akkor, ha a hajótulajdonosnak a szállítmányról tudomása volt. Ha a dugárúkat a rakomány több mint háromnegyed részét tették, a rakomány egészen lefoglalható. Ha a megállított hajó ellenszegül vagy nem tudja semleges voltát igazolni, azonnal le szokták foglalni.

A hadviselő államok átkutatási joga különben nem terjed ki a semleges hadihajók és póstagözösök átkutatására. Azok a hajók, a melyeknek kíséretében egy semleges hadi hajó van, azon egyszerű kijelentésre, hogy dugárút nem szállítanak, akadálytalanul tovább engedendők.

II. Nemzetközi magánjog.

56. §. A nemzetközi magánjog fogalma. Ha különböző államokhoz tartozó magánszemélyek egymással jogviszonyba lépnek vagy ha egy magánszemély idegen állam területén tartózkodik, az a kérdés merülhet fel, hogy mely állam törvényei vétessenek e személyekre nézve irányadókul. Az erre vonatkozó jogszabályokat a nemzetközi magánjog foglalja magában.

A nemzetközi magánjog nincs jogérvényesen kodifikálva s ezért tételeit a különböző államok különbözőképpen értelmezik. Kétségtelen azonban, hogy minden állam bíróságainak kötelessége, a létező jogokat megvédeni, bárhol keletkeztek is. Ha oly jogviszonynál, mely két különböző állam polgárait érdekli, az a kérdés merül fel, hogy melyik állam törvényeinek alkalmazása czélszerűbb, ezt a kérdést mindig az illető bíróság dönti el. Ha külföldön keletkezett jogokról van szó, a feleket illeti az a kötelesség, hogy az illető államnak a szóban forgó jogviszonyra vonatkozó törvényeit hitelesen előadják, — mert hisz az idegen bíró azokat nem ismerheti. A nemzetközi magánjog terén különben igen számosak a vitás kérdések, s ez óhajandóvá teszi, hogy e kérdések szerződésileg egyöntetűen döntsének el. A genfi „Institut du droit international” egy igen szép munkálatában meg is kísérletté a nemzetközi magánjog elveinek kodifikálását, munkája azonban jogérvényre nem emelkedett.

57. §. Személyi jogok. Az államok saját polgárait és az idegen államokból bevándorolt egyéneket a polgári jogok tekintetében teljesen egyenlőknek szokták tekinteni, úgy hogy a bevándoroltak csak azokat a jogokat nem élvezik, melyeket az állam kifejezetten s kizárólag saját polgárai részére tartott fenn. Hogy egyes magánegyének személyi viszonyai mely állam törvényei szerint bíráltassanak el, vitás kérdést képez, a mennyiben némelyek e tekintetben a lakóhely törvényeit veszik irányadókul (területi elv), míg mások azon állam törvényei szerint bírálják el a jogeseteket, a melyhez az illető személyek tartoznak (nemzeti elv). Mivel a lakóhely igen sokszor bizonytalan lehet, czélszerűbb, ha a jogviszonyokat a nemzeti elv szerint ítéljük meg. Bizonyos esetekben azonban a szóban forgó egyének hazájukbeli törvényei

sem vehető irányadókul. Ha pl. az egyik államban egy bizonyos osztály jogképessége meg van szorítva (zsidók Oroszországban), ez a megszorítás fenn nem áll, ha az illetők oly államba vándorolnak ki, hol a jogképesség e korlátozása ismeretlen. Ugyanez áll azon kiváltságokra nézve, a melyeket egyes államok bizonyos osztályoknak adnak. A cselekvési szabadság tekintetében Európában általában a nemzeti elvet veszik irányadóul, az észak-amerikai Egyesült Államok ellenben a területi elvet fogadják el. Jogi személyek jogainak gyakorlásánál rendszeren azon államok törvényei mérvadó, a melyek területén a jogok gyakorlandók.

58. §. Dologi jogok. A jogi dolgok általában a belföldi törvények szerint bíráltnak el, ha ingatlanok, és a honi állam törvényei szerint, ha ingók. Ha az a kérdés képezi vita tárgyát, hogy valamely ingó dolog kit illet, szintén a belföldi törvények veendő irányadókul, mert hisz ez esetben épen az nem ismeretes, hogy melyik állam polgárának tulajdonát képezi a dolog. Előfordulhat az is, hogy valamely jogkérdés maga az egyik állam, folyományai azonban a másik állam törvényei szerint bírálandók el.

59. §. **Kötelmi jog.** A kötelmi jog terén az egyes államok felfogása közt lényeges eltérések vannak. A mi a szerződések külső alakszerűségeit illeti, azon hely törvényei vétetnek mérvadókul, a hol a szerződés létrejött (locus regit actum), egymásközt kötött szerződéseknél azonban az idegen állampolgárok a hazai jogban előirt formaságokhoz is tarthatják magukat, még akkor is, ha a szerződés idegen helyen lett megkötve. A nemzeti elv veendő irányadóul akkor is, ha a szerződéskötés helye nem állapítható meg, mi előfordul, ha pl. valamely szerződés vasúti kocsiban vagy levélváltás útján jön létre. A mi a

szerződések tartalmát illeti, egyes államok e tekintetben is azon állam törvényeit veszik mérvadókul, a melynek területén a szerződés létrejött (lex loci contractus), mások ellenben azt a felfogást követik, hogy a szerződések annak az államnak törvényei szerint bírálendók el, a melynek bíróságai előtt panasz tétetett (lex fori). Az első felfogás nehézségekbe ütközik, mert pl. a levélváltás útján keletkezett szerződéseknel a szerződéskötés helye alig állapítható meg, a második felfogás pedig avval a hátránnyal jár, hogy az érdekelt fél annak az államnak bíróságait vehetné igénybe, a melynek törvényei reá nézve legkedvezőbbek. Egy harmadik elmélet a szerződés teljesítésének helyét (forum contractus) veszi irányadóul, de bizonyos esetekben ennek az elvnek alkalmazása indokolatlan, mert ha pl. két magyar ember egy Németországban teljesítendő szerződést köt, nem valószínű, hogy a szerződés tartalmát német törvények szerint akarták volna elbíráltatni. Egy negyedik felfogás szerint végül azon állam törvényei veendőek irányadókul, a melynek területén a szerződésileg kötelezett lakik, de ez a hitelező szempontjából nem volna méltányos. Ennélfogva a szerződés tartalmának elbírálására igen nehéz általános elveket megállapítani, s lehetőleg a feleknek kell erre vonatkozó akarataikat már a szerződésben világosan kifejezésre juttatniok. Ha a szerződés e tekintetben intézkedéseket nem tartalmaz, a bíróság kötelessége, a feleknek a szerződéskötéskor fennforgóit igazi akaratát kipuhatólni.

60. §. Családjog. A családjogban ép úgy mint a személyi jogok tekintetében általában a nemzeti elv jut érvényre, úgy hogy a családi jogviszonyok rendszerint a családfő hazájának törvényei szerint bíráltainak el. A mi a házasságkötés alakszerűégeit illeti, azon állam törvényei mérvadóak, a

melynek területén a házasság kötöttik. Ez alól kivételnek nem lehet helye, még a területenkivüliség elvénél fogva sem. Ha azonban bizonyos egyének csak azért lépnek külföldre, az ottani törvények szerint házasságra, hogy valamely honnkbeli törvényt megkerüljenek, saját államuk megtagadhatja a házasság jogi következményeinek elismerését. Ezért külföldön kötött házasságoknál is lehetőleg szem előtt tartandók a honi állam törvényes követelményei. A házasság személyes kellékei (életkor, házassági akadályok stb.) a nemzeti elv szerint bírálandók el, még pedig úgy, hogy a férfira és a nőre nézve külön-külön hazájuk törvényei irányadók. Az elválás tekintetében Anglia és az észak-amerikai Egyesült Államok azt az elvet követik, hogy a házasság azon állam törvényei szerint bontandó fel, a melynek területén kötötték; más államok a férj hazája törvényeit veszik mérvadókul. Ugyancsak a nemzeti elvet alkalmazzák a házaspár személyi viszonyaira is, sőt a vagyoni viszonyok tekintetében is mindinkább ez az elv jön érvényre, (a mennyiben e viszonyok a házaspár közt szerződés útján nem lettek szabályozva), még pedig úgy, hogy vagy a családfő hazájának törvényei, vagy a férj vagyonára és a nő vagyonára külön-külön saját hazájuk törvényei alkalmaztatnak. A gyermekek és a szülők közötti viszony, a gyermekek törvényesítése és törvényesítése az atya hazájának törvényei szerint bírálhatók el, tiltó helyi törvények azonban (pl. Franciaországban az apaság kipuhatólásának tilalma), mindig szemmel tartandók. A mi a gyermekek állami hovatartozását illeti, a törvényes gyermekek, vagy azok, kiknek apjuk törvényesen megállapítva lett, apjuk honához tartoznak; ha legalább az anya ismeretes, ennek állampolgárságát követik, ha sem az apa, sem az anya nem ismeretes,

a gyermekek azon államhoz tartozóknak vétetnek, melynek területén születtek, illetve találtattak. Egyes államok azonban a gyermekek hovatarozása tekintetében más elveket követnek. A mi a gyámságot és gondnokságot illeti, azon állam törvényei mérvadó, a melyhez a gyámság, illetve gondnokság alatt lévő személyek tartoznak, vannak azonban államok, hol az ily személyek ingatlan javaira a területi elv, ingó vagyionukra ellenben a nemzeti elv alkalmaztatik.

61. §. Örökjog. Az általános felfogás szerint ingatlan javak Öröklődésénél azon állam törvényei mérvadó, melynek területén a javak fekszenek, ingó javaknál az örökhagyó lakhelyének törvényei szolgálnak zsinórmértékül. A végrendeletek külsőleg vagy azon állam törvényei szerint szerkeszteni-dők. a melynek területén készítettnek, vagy esetleg a végrendelező hazája területén érvényben lévő törvények szerint. A végrendeletek belső tartalma mindig a végrendelező hazájának törvényei szerint bírálendő el. Törvényes örökösödés esetén teljes mértékben a nemzeti elv lép érvénybe, a mennyiben keresztülvitele tiltó helyi törvényekbe nem ütközik.

62. g. Perrendtartás. Azon idegen állampolgároknak, kik valamely állam területén tartózkodnak, a nemzetközi jog szempontjából kétségtelenül joguk van arra, hogy tartózkodási helyük bíróságait igénybe vegyék. Ezt a jogot csak Franciaország nem akarja elvileg elismerni, bár ez az állam is számtalan oly kivételes esetet volt kénytelen megállapítani, a melyben bíróságai az idegen polgároknak is rendelkezésükre állnak. A bíróságok az eléjük vitt jogesteket mindig a belföldiek számára előírt módon intézik el, e csak bizonyos kérdések bírálendő el a nemzeti elv szempontjából, így pl. az a kérdés, hogy

váljon valakinek van-e egyáltalában joga arra, hogy mint felperes fellépjen? Előfordulhat az is, hogy valamely állam külföldiek részéről, ha mint felperesek lépnek fel, bizonyos különös biztosítékokat követel meg. A perrendtartás tekintetében követendő elvek legutóbb a hágai nemzetközi egyezményben lettek lefektetve, a melyhez számos állam hozzájárult. E konvenció szerint, mely a nemzetközi polgári jogsegélyről szól, polgári és kereskedelmi ügyekben a külföldi bíróságoknak szánt iratok rendszeren diplomatiái úton küldetnek meg a másik állam illetékes hatóságának, mely a kézbesítést foganatosítja; ez azonban nem zárja ki a magánúton való kézbesítést sem. Ugyanily módon küldendők el a perfelszerelési vagy valamely bírói cselekmény teljesítése céljából eszközölt megkeresések is. A megkeresés foganatosítása mindig az illető államokban előirt formák szerint történik, perbeli biztosítékok külföldiektől nem követelhetők. A mi a szegényjogon való perlekedést illeti, a belföldiekkel és külföldiekkel szemben egyenlő eljárás követendő.

Jogérvényes ítéleteknek külföldön való végrehajtása tekintetében három különböző rendszer dívik. Az egyik rendszer szerint ily ítéletek külföldi államokra nézve egyáltalában nem kötelezők, s az idegen állam egészen új eljárást indít meg. Ezt a rendszert követi Franciaország. Egy második felfogás szerint, — s ezt követi az európai államok legnagyobb része, — jogérvényes ítéletek külföldön is végrehajthatók, de csak akkor, ha a külföldi állam illetékes hatósága megállapította, hogy a két állam közt a viszonyosság fennáll, hogy a bíróság illetékes volt ítéletet hozni stb. Egy harmadik rendszer szerint végül külföldön hozott ítéletek csak akkor hajthatnak végre, ha nem a külföldi állam saját polgárai ellen irányulnak.

III. Nemzetközi büntetőjog.

63. §. Az államok büntető jogának terjedelme területi és személyi tekintetben. A nemzetek közti érintkezés gyakorisága ma már mindinkább szükségessé teszi, hogy az egyes államok a büntettek és vétségek megtorlásánál egymást kölcsönösen támogassák, mert különben minden vétkes könnyen büntetlenséget biztosíthatna magának az által, hogy más állam területére szökik. Azon jogszabályok, a melyek az államoknak ebbeli kötelességét részletesen körülírják és a melyek az egyes nemzetek büntetőtörvényeiben és az ide vonatkozó nemzetköziszerződésekben vannak lefektetve, a nemzetközi büntetőjogot alkotják.

Minden államnak kétségtelen joga van, az alattvalói által elkövetett büntetteket és vétségeket megtorolni, akár bel- akár külföldön történtek és bárki ellen lettek elkövetve. Személyi tekintetben tehát az állam büntető joga kiterjed összes alattvalóira. Másfelől minden államnak jogában áll, a területén elkövetett büntetteket vagy vétségeket megtorolni, akár belföldi, akár külföldi volt a vétkes. Területi tekintetben tehát az állam büntető joga a területén elkövetett összes tiltott cselekményekre terjed ki. Mivel azonban ilyformán előfordulhat, hogy valamely büntett vagy vétség elbírálására egyszerre két különböző állam lesz illetékes, mindig szem előtt tartandó, hogy ugyanazon tiltott cselekmény miatt nem lehet kétszer büntetést kiszabni.

64. §. Kiadatási jog. Azon külföldön tartózkodó büntetteseket, kiknek perbefogását a külföldi állam nem akarja elvállalni vagy nem vállalhatja el, az érdekelt államok megkeresésére ki szokták szolgáltatni. A kiadatásra vonatkozó szabályok nemzetközi szerződésekben vannak lefektetve.

Rendesen csak idegen állampolgárokat szok-

tak más államnak kiszolgáltatni, bár vannak államok (Anglia, az Egyesült Államok), a melyek saját polgáraikat is kiadják, ha idegen földön követtek el I tiltott cselekményt. A kiadást kérheti az az állam, melynek a büntettes alattvalója vagy az, melynek területén a tett el lett követve. Ha mindkét állam kéri egy és ugyanazon tett miatt a kiszolgáltatást egy harmadik állam részéről, ez utóbbi belátása szerint határozhatja el, hogy melyiknek adja ki a, bűnöst, de rendesen azt illeti az elsőbbség, kinek területén a büntett elkövetett. Ha valaki több . állam területén követett el büntetteket, az államok igényeinek elsőbbségére nézve a büntett súlya mérvadó, ha azonban a bűnös azon államban is követett el tiltott cselekményt, melynek területén tartózkodik és a melytől ennél fogva a kiadást kéri, ez az állam mindig elsőbbségben részesül.

Azokat a büntetteket és vétségeket, a melyekért kiszolgáltatásnak helye van, rendesen a szerződések sorolják fel. A kiadás többnyire csak súlyosabb közönséges büntettek és vétségek miatt kérhető. Katonaszökevények és politikai büntettek nem szolgáltatnak ki, de ha valamely közönséges büntett lett politikai célból elkövetve (politikai gyilkosság), ez a kivétel nem alkalmazható. Ily esetekben azonban minden állam a kiadásnál kikötheti, hogy az illető büntett politikai célja miatt súlyosabban ne bíraltassék el.

A büntető eljárásnak azon cselekményekre kell szorítkoznia, a melyekért a tettes az eljáró államnak kiadatott, kivéve, ha a kiadó állam beleegyezik az eljárásnak más esetekre való kiterjesztésébe. Ha azonban a kiadott egyén az első per után bizonyos idő alatt az országot el nem hagyja, más tettei miatt is perbe fogható, úgyszintén azon tettekért is elítélhető, melyeket kiszolgáltatása után követett el.

65. §. Kiadatási eljárás és külföldön kozott ítéletek végrehajtása. A kiadatás iránti kérelmet az államok egymásnak rendesen diplomatiái úton küldik át, sürgős esetekben azonban a két állam igazságügyi hatóságai közvetlenül is érintkezhetnek. A kérelemhez mindig oly okmányok melléklendők, a melyekből a megkeresett állam megítélheti, hogy a területén tartózkodó személy azonos é avval, ki a büntettet elkövette, hogy a büntett azokhoz tartozik-e, a melyek miatt kiszolgáltatásnak helye lehet, és hogy a kérelmező állam illetékes e a büntett elbírálására.

Hogy az okmányokat ki vizsgálja át, az az illető államok törvényeitől függ. Ha a kiszolgáltatás helyén van, a bűnöst a kiadó állam a határig vezeteti és ott a megkereső állam közegeinek adja át. Ha a kiadott egyénnek, míg a megkereső állam területére érkezik, egy harmadik államon is keresztül kell vezetettnie, ehhez ennek beleegyezése is kikérendő.

Az ítéletek rendesen csak abban az államban hajthatók végre, a melyben hozattak, következményeiket azonban más államok is elismerik. Így pl. visszaesés esetében akkor is szigorúbb büntetést alkalmaznak, ha az elítélt első ízben más országban lett elítélve. Különben a tettet az ítélet végrehajtása végett is ki lehet szolgáltatni.

